

meddobje

XIV

4

FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), HAY UN AÑO (241)

POEZIJA IN PROZA: VLADIMIR KOS (JAPONSKA), VEK BREZ LADIJ (249); NEKEGA MAJSKEGA JUTRA TOKIJSKE REKE (250); "O" (25) * FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), FANTJE (252) * VINKO BELIČIČ (ITALIJA), DROBNA PROZA: JEROMEN (257), VENTILATOR (260), TRIDESETLETNICA (262) * FRANC JEZA (ITALIJA), PREVRAT (267)

DRAMATIKA: T. S. ELIOT, KOKTAJL (3. dejanje) (prevedel FRANCE PAPEŽ) (292)

ESEJI: VLADIMIR KOS (JAPONSKA), HRANITE MI NA VEČER DRAG SPOMIN (243) * FRANC JEZA (ITALIJA), NOV POGLED NA SLOVENSKO ZGODOVINO (275); IMENA NA -MIR (286)

PREVODI: FRIEDRICH SCHILLER - TINE DEBELJAK, HVALOSPEV RADOSTI (289)

KRONIKA: KULTURNI VEČERI IN PRIREDITVE SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE V BUENOS AIRESU IN MENDOZI V LETIH 1973 IN 1974.

UMETNIŠKA PRILOGA: IZ RAZSTAVE SLIKARKE BARE REMEC

entresiglo

MEDDOBJE

Splošnokulturna revija

Leto XIV

1974

Št. 4

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA. UREDNIK FRANCE PAPEŽ.
ZUNANJA OPREMA FRANCE PAPEŽ. DIAGRAMACIJE ARH. MARJAN EILETZ. —
NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE, RAMON L. FALCON 4158, BUENOS AIRES,
ARGENTINA

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarja avtor. Spisi s psevdonimom se objavijo le, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 94. publikacija Slovenske kulturne akcije

Tisk tiskarne Editorial Baraga SRL., Pedernera 3253, Buenos Aires

Editor responsable: dr. Valentín Debeljak

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 1209422

Esta publicación se terminó de imprimir en el mes de octubre de 1975, en los Talleres Gráficos Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina

CORREO ARGENTINO
SUC. 7 B

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

HAY UN AÑO

FRANCE PAPEŽ

Hay un año que no puede entrar en el silencio,
amargamente
siempre está allí
con sus tormentos de primavera
en nuestra conciencia de mayo y junio
del cuarenta y cinco.

Hay algo que no cambia –
los signos en las piedras,
los números en la música,
las huellas de sangre
en la primavera de ese año.
Dijeron: la guerra terminó,
pero no,
los ángeles de la destrucción no desaparecieron,
muchacha fue exterminada,
digo – gente joven, muchachos, soldados,
después que ya todo había terminado.
Por eso, justamente, no pienso «terminó el pasado»
o «tenemos por delante el futuro»
y si me acerco hacia una piedra
o me adentro en el bosque
el mundo y la vida son una sola cosa –
hay lugares de desafecto,
espacios oscuros,
momentos que no pueden ingresar en la paz.
No creo en los enigmas, pero hay hechos incomprensibles,
o comprensibles sólo por la palabra poética fundamental,
o por la oración,
en la que resulta verosímil
que Tlaloc haya dejado suceder eso.

Las huellas de sangre
descubiertas en nuestras flores -
ese año florecieron los manzanos,
pero no llegó el verano,
nunca llegó el otoño triste,
sino la primavera quedó
y se estableció en la memoria
con sus tormentos y muertes-
bien: el amor no es descanso, sino tormento,
pero ese año,
esa primavera
no pudieron madurar en el dulce silencio del otoño.

„HRANITE MI NA VEČER DRAG SPOMIN“

OB 30-LETNICI NASILNE SMRTI DOMOBRANCA PESNIKA
IVANA HRIBOVŠKA

VLADIMIR KOS

NASLOV v navetnicah je Hribovškov verz na koncu njegove šestdelne *Pesem o deklicah, pesmi in smrti* (glej za ta citat in druge Pesem naj zapojem; Slovenska kulturna akcija, 60. publikacija, Buenos Aires 1965). Rad se ga spominjam, pesnika protirevolucije: bolj pravilno – pesnika srčne revolucije. Pred seboj je imel izkustveno razgrnjen zemljevid Slovenije in v Uri 1943 našteva, kar je v njem strahotnega: udarci, izžete roke, molk, kličeviti sunki, razkopani obrazi, oči tipajoče za lučjo, ki se brani vpiti; »obup, sovraštvo in topost in beda.« V pesmi hoče zbrati in ohraniti, kar je v svetu in v človeku vrednega in dobrega, in zato lepega; »pesem naj zapojem, ki ko v snu mračno nosim jo v iskanem dnu.« Poznal je mitološko verovanje starih Grkov, da je Palas Atena boginja umetnosti in pravične vojne, pa je drzno – in zdi se mi, smehljaje – zapel: »Kar je bog zavrgel, človek tega ne dotikaj se... Ali... pesem naj zapojem... Potlej mirno me za vek prekolni... bil sem kakor bog, za trenutek v sebi sklenjen krog!« V pesmi *Rast* si otožno želi: »Skoz mene zdaj tipaje naj gre do vsa dobra semena...« In v *Popotni jutranjici* ugotavlja: »Kakor slepec sem se opotekel, k soncu dvigal sem obraz bolno. Kot puščice žarki so prebodli me v oči in dobro je bilo. Zdaj ni luči več in tudi ran ni več v očeh...« Strastno si želi, da bi njegova slovenska pesem postala »sonce, ki nič več ne zajde in seme svetu, ki zdaj v nas spočet je.« Znova in znova butne skoz njegovo pesem slutnja, da je vse to zorenje »v bolečini« zorenje, ki bi nas moralo najti nekoč »pripravljene in zbrane« in ki bi razodelo končni smisel naših »blodenj« – zaman. V pesmi *Ura* napoveduje: »Vsi sužnji, vsi pred nami, vsi za nami. . . trinog nam uravnava misli, delo, besede, slutnje in življenje celo...« V svoji šestdelni simfoniji izpoveduje: »... slutnja zla, neizprosnejša ko skala je v nočni čas nad mano zastrmela. Zakaj tak grenka z lepim je zaveza, zakaj

življenje... za dobrim, svetim nam iskati brani?« In proti koncu svojih zvočnih stavkov pravi: »Kakor da... več nisem zdrav« zaradi svetu poznanega gorja, »sam bom ljubil zemljo to izdano, osramočeno drago nam zemljo... voljno trohnim«, ker smrt pravzaprav ne zna umreti kot »zaročenka zvesta«. Sredi življenja imenuje sebe »davnega mrtveca, z zemljo zasutega« (Mrtvec med zidovi). Plamen je, ki »si tla sam izpodjeda«, in »poslednji zvok«, »nato nas noč zasuje« sredi otrplih sten, ne da bi končno raztrgal »kovinastega mraka« in ne da bi dosegel višav »nebes in sonc«. Srečo drevesa primerja s seboj in pri sebi ugotovi deficit: »... trudno iščemo resne poti, dokler zaman ne izkrvavi naših src hrepenenje... Čuti-mo... bolno, da smo vedno bolj zapuščenj.« V pesmi *Nada* takorekoč poslednjič vabi in kliče in prosi nado, da bi »prišla in rasla in... nas potešila«, a za druge prosi, ker je njemu le »bolna tišina« in ga zmeraj vara. Pesem *Slutnja* vse pove: »O ljubezen, nosim te v sebi za žalostno smrt, odšla boš tiho, počasi, s krvjo, ki tekla v prst bo nekoč.« In vendar ga ni sram, ker trpi za »vse zasramovane, izgnane v razdejani domovini«, za »to izdano, osramočeno, drago nam zemljo«, za vse v »suženjstvu«, »v uri preskušnje, ko bodo obmolknili vsi« (*Trepetanje*). Nekje na dnu srca ve, da njegova življenjska pesem ni zaman in da služi resnični bodočnosti Slovencev: »... kako mi je iz dna rastočemu lepo.« »Vse lepše ljubil bom iz globočin, ko bodo zemlje se oklenili prsti.« »... voljno trohnim za svojo srčno rano, za prst spokojno, ki rodila bo... Ne bo se dvigniti mi pretežko...« »... kot ponevedoma bomo odprli dremotne veke, da zalil bo dan svetlo duha in razkopano dlan, in ko na zemlji bomo se ozrli, ne bomo vedeli, da smo umrli.« »... vsa zemlja v jutru kliče: vstani!« »Ko mi bodo od vsega le ustne ostale, previdno se deklice bodo sklonile in jih prav tiho, strastno poljubile, da znenada, ko v strune zadeli bi prsti, se v meni bo velika pesem zbudila in mi bo z vonjem ves dom napolnila.« V *Vrču* se dotakne skrivnostne moči v sebi: »... zveneča radost mirno kaplja vame, in nove cvete v srcu mi zasaja.«

Hribovšek se je oddelil za revolucijo v znamenju domobranstva, ki bi se lahko razvilo v resnično gverilstvo proti nacizmu in fašizmu, ko ne bi bilo primorano, da se bori proti še večjemu zlu internacionalnega komunizma. Kdo ne ve, da se je po kapitulaciji Jugoslavije 17. aprila 1941 vse polno nekomunističnih Slovencev skrivalo posebno po štajerskih gozdovih? Kdo bi mogel pozabiti, da je Josip Broz Tito organiziral komunistične partizane šele po nemškem vdoru v Sovjetsko zvezo 22. junija 1941? Okrožnica Kominterneta 1. julija 1941 je zahtevala neposredno akcijo. Politbiro KPJ se je zbral 4. julija 1941 v Beogradu in pozval svojih okrog 10 000 članov v boj. Mimogrede: prva okrožnica Kominterne za boj proti naciz-

mu, 22. junija 1941, je KPJ opomnila, da je prva naloga tega boja ohranitev sovjetskega komunizma, ne pa uvedba lastne socialistične revolucije... Pa naj navedem še zgodovinsko študijo Walterja R. Roberta, ki jo je pred dvema letoma izdala založba Rutgers University Press v New Brunswick, N. J.: »Nemalo spora je sprožilo vprašanje o vlogi KPJ med 25. marcem (ko se je Jugoslavija pridružila Osi) in 22. junijem, ko je Nemčija napadla SZ; eni pravijo, da so komunisti mirno gledali in izjavljali, da gre za boj med britanskimi imperialisti in Osjo; drugi pravijo, da so se bili komunisti uprli okupatorju že dolgo pred 22. junijem. Resnica je nekje na sredi. KPJ se ni uprla okupatorju, a je po raznih virih in znakih računala z nemškim napadom na Sovjetsko zvezo in se pripravljala na omenjeno akcijo. Zanimivo je, da je Tito bolj verjel takšnim poročilom kot pa Stalin, ki je v njih videl britanske manevre za razdor med Nemčijo in Sovjetsko zvezo... Jasno je, da se jugoslovanska KP čuti prizadeto, kadar ji očitajo, da jim je nemški napad na SZ pomenil več kot pa nemški napad na Jugoslavijo.« (Str. 23; glej tudi Kronologijo dogodkov na str. 35 sl.) Ali lahko imenujemo takšno ravnanje KPJ (ali konkretno: KPS) ljubezen do slovenskega naroda? V uri najtežje preizkušnje, ko bi bilo treba združiti vse narodove sile v odpor proti nacistom in fašistom, ne da bi zraven delali silo demokraciji človečanskih pravic, so se komunisti tokli za hegemonijo svoje stranke, najprej v SZ, potem pa – če le mogoče – tudi na Slovenskem. Ali pa je pravilneje, če rečem v zadnjem stavku namesto »potem« – istočasno? KPJ se je tolkla za Stalina in njegov sistem. V 20. pismu Stalinove hčere Svetlane Alilujeve je zapisano: »Zdi se mi, da je bil moj oče sredi črnega kroga in kdor si je upal vanj, je izginil, poginil, ali pa bil uničen tako ali drugače... Dokler je oče živel, pravzaprav zame ni moglo biti normalnega življenja.« (Citirano po angl. prevodu iz l. 1967, Harper and Row izd., str. 222-223) Da me nihče napak ne razume: ni komunizem slab zaradi Stalina, ampak Stalin zaradi komunizma in njegove rušilne dinamike. Jugoslovanski komunizem je ostal komunizem KP tudi po zlomu s Stalinom. Primerjaj, kar pravi nekdanji slavni komunistični partizan Milovan Djilas v svoji *The Unperfect Society* (s podnaslovom *Beyond the New Class*; izšlo pri Harcourt, Braze and World, Inc. New York) v letu 1969: »Vsak, kdor je bral moj Novi razred, ve, da hočem pokazati na naslednje stvari: družba, ki so jo priklicale v življenje bodisi komunistične revolucije bodisi vojaški podvigi Sovjetske zveze, trpi od nasprotij, ki se v ničemer ne razlikujejo od nasprotij v drugih družbah; torej se komunistična družba ni mogla dokopati razvojno do človečanskega bratstva ne do enakosti – nasprotno, strankin aparat je ustvaril nov, privilegiran sloj (ki sem ga v skladu z

marksističnim mišljenjem imenoval novi razred).« (Str. 8) »Pod silo svojih idej in določenih družbenih dejstev so komunisti (bili) primorani, da iztrgajo oblast – sladkost vseh sladkosti – iz rok nasprotnikov in se potem zanjo trgajo med seboj. To je usoda vseh revolucij v zgodovini.« (Str. 16) Ko je bil v ječi, je začel ceniti vrednost človeškega bitja »in vsega človeškega, kolikor ni naperjeno proti človekovi ustvarjalni sili, vštevši njegova prepričanja.« (Str. 35) Domobranstvo se je znašlo med ognji dvojnega zla, ustvarjenega na tujih ognjiščih v Berlinu, Moskvi in Rimu. Izbralo je boj proti večji totalitarnosti komunizma, upajoč, da tako prihrani – za določeno dobo – drobnemu slovenskemu narodu koncentracijska taborišča, pridobi na času in moči in tako postane močna šahovska figura na šahovnici vojaških dejstev. Izjava o osvobojeni Evropi, ki so jo objavili zavezniki na jaltski konferenci februarja 1945, je izrecno obljubila »demokratsko ureditev težkih političnih in gospodarskih problemov« celo »nekdanjim zavezniškim državam Osi«. Kako so potem sovjeti uvajali »demokratizacijo« ne glede na Britanijo in ZDA (ki sta protestirali le diplomatsko), je lepo in zgodovinsko opisano v memoarih tedanjega ameriškega zunanjega ministra Jamesa F. Byrnesa v knjigi *Speaking Frankly* (Harper and Bros., New York and London, 1947), posebno v 3. poglavju.

HRIBOVŠEK se je boril za srčno revolucijo, ki skuša v tragediji naroda rešiti, kar se rešiti da, da narod izide iz izkustva trpljenja edinstveno obogaten. V pesmi *Jabolko na mizi* se sklani nad mizo in nad krvavečim srcem jabolka, da loči »sladko upanje od sile«. V *Pomladni rasti* iz srca želi, »naj v višino, naj v globino se požene naša rast, naj vzkipi ko mlado vino, naj bo naša moč in slast.« Spomladi mu je veter »prešerno odkril... čudno temna razodetja... oj, človek, zdaj se mi odkrij, zrastem se v tvojo tišino in pesem bodočih bom dni. Boj nad življenjem dobljen je...« V *Strmenju* opisuje naše hiše: »Hiše k zemlji sklonjene ždijo, kakor da bi hranile skrivnost, v svoja brezna strmijo, v sebi nosijo novo mladost.« V *Iskanju* kljub trpljenju priznava: »Ko sem zašel v najhujši mrak, so se odrple mi skrivnostne duri... ko mečejo vsi vame kamne, dobivam od človeka ključ.« V *Noči* ne ve, kako naj dvigne zaklad na dnu zalitega brezna, a bitje lastnega srca mu je v odgovor. Tesnobo prosij, da mu kot ljubimka razodene svoje skrivnosti (*Tesnoba*). »Mogočne vere... ne zasuje ne kamenje ne človek ne minute... up jo napolnjuje... ko sok pomladni...« (*Ura 1942*). Celo na očetovem grobu najde »prcstor«, ki se »vse bolj in bolj... razteza...« (štiridelna *Na očetovem grobu*). Veter nosi pod nebo, »kar se ne da v besedo ukleniti; o tem viharji v grozi naj pojo...« (*Razgovor*). »Počasi v zrenje se zavest mi staplja« (*Deževna noč 1943*, kjer si želi, da bi bil tako enostaven dopri-

nos k rasti, kot je kaplja, prav zdaj, ko ga je »tema podsula«). »Kakor obraz teh sivih skal, ki sem nanje prikovan, je veličasten moj duh.« (V pesmi z značilnim naslovom *Prometej*.) Štiri pesmi: *Žalost*, *Pomladna pesem 1944*, *Osamelost* in *Molitev* so strahoten opis uboge Slovenije, strahoten tudi zaradi slutne tragedije nad zemljo, »ki sem v te položil ljubezen svojo, polno nad, strahu... Bog vedi, kaj že vse sem bil izgubil... O to prekletstvo; ko bi hotel rasti, razpeti sile... pa moraš brez besede bedno pasti.« In vendar se ne vda obupu: »Morda v močanju mrtvega srca spet pesem vdano mi zatrepeta. Povedat pridem, ko jo bom obudil.« »O, človek... od te ure iskal boš svobodo in mir... in točil sovražnikom svojo kri.« »... dobri Bog... ozdravi me... vsega zla... Reši... me... obupa grenkega, ki se v grlo mi zaganja...«

HRIBOVŠKOVA *Pomladna pesem 1944* se mi zdi ena najlepših slovenskih medvojnih pesmi. Obenem nekako simbolično povzema vse Hribovškovo pesniško ustvarjanje in nam v sklopu pesminih prvin razčrta Hribovškovo veličino, ko se je vzpel k pesmi kljub peklu »nasilja, kletev in izdaj«. Po japonsko se klanjam spominu in stvaritvi tega pesniškega heroja. Prav zato, ker ni mogel »razpeti sile, kot napne se lok«, je rast v pesniškem ustvarjanju najbrž ena glavnih potez njegovih pesmi: tu in tam je ostal ritem neizdelan, podobe se v isti pesmi ponavljajo, namesto da bi se stopnjevale (izvzemši seveda tiste podobe, ki prav s ponavljanjem ustvarjajo življenje pesmi), naglas je včasih prisiljen, ko bi vendar s preprosto transpozicijo besed lahko verz ohranil naravno svežino; tudi naslovi bi lahko bolj služili odkrivanju vsebine na enkrat, edinstven način. Po drugi strani pa so nekatere Hribovškove pesmi, posebno tiste o naravi, dovršeni dragulji, ki jih ni treba nikoli več popravljanja in ki jim manjka le eno: častno mesto v resnično demokratično urejeni antologiji slovenske lirike.

LAHKO bi zdaj končal in šel, kot po končani slavnostni proslavi, ki je tem bolj resnična, čim bolj se slavljenčev duh lahko raduje s proslavo in s prisotnimi – najbrž brez vere v nesmrtnost pravih proslav sploh ne more biti. Lahko bi šel, pravim, počasi po stopnicah ustvarjalne palače, kjer skoz kristalna okna prodira luč ljubezni in svobode ustvarjanja. Zrak prenaša nevsiljivo melodijo literarnih kritikov. Toda rad bi za trenutek obstal in se obrnil k dvorani tehničnih poslušalcev. Čul sem bil, da nekateri Slovenci ne marajo ne pesnikov ne pisateljev na vrhuncu narodovega ustvarjanja; da baje merijo veličino vsakega naroda po številu njegovih politikov in gospodarstvenikov, znanstvenikov in tehnikov; da se menda čutijo v zadregi, ko se tujci čudijo tako velikemu številu pesnikov v tako drobnem narodu, kot so Slovenci... Toda: »možno je, da se naša

tako zmagoslavna civilizacija zruši, umetnikova vloga pa ostane ista... S svojim ustvarjanjem – katerekoli zvrsti – more zajeti in ohraniti resnične vrednote, četudi je doba na prelomnici, tako da postane kvas ustvarjanja v naslednji dobi, ne mrtva tradicija.« Tako je pred šestdeset leti zagovarjal umetnika Ralph Adams Cram pred široko ameriško javnostjo, ki je javno in zasebno oboževala predvsem materialistični napredek. (Cramove konference so izšle v knjigi *The Ministry of Art*, pri Houghton Mifflin Co., v Bostonu in New Yorku leta 1914, na 258 straneh. Zgornji citat je na str. XII.) Isti Cram pravi tudi: »Mar niso umetniki kakor preroki, ki govore v binokošnih jezikih umetnosti, tako da jih vsak človek čuje v lastnem jeziku, čuje in razume? Vsakemu (resničnemu) umetniku je dano, da izpove, kar je najboljšega, najvrednejšega v človeku. Vsaka umetnost se poslužuje njej lastnih sredstev ustvarjanja, a vsaka je le diktat tistega skupnega jezika, ki odkriva – po znamenjih in v zmeraj enako skrivnostni lepoti – človekovega duha spoznanja v svetu Cele Resnice in Cele Lepote, ki presegata zgolj materialno izkustvo in zgolj umsko formuliranje.« (Str. 113) Na drugem mestu razlaga: »Pravo pojmovanje umetnosti nudi čudovit vpogled v bogastvo umetniške funkcije. Umetnost razodeva, umetnost pa tudi vžiga k dejanju. Kakor cvet je umetnost, a tudi kakor seme... Najbrž je umetnost največji civilizacijski dejavnik sveta. Če pa je umetnost kakor seme, ne sme pasti med trnje in ne na skalo, pa tudi ne na zemljo, ki se ponaša z morilskim plevelom.« (Str. 127) In končno: »Nekaj borih krajcarjev je morda vse, kar umetnik ponavadi prejme; a nanj čaka krona zaslužnja... krona za božjo službo, ker je služil bitjem, ustvarjenim po božji podobi in odrešenim... v temi Kalvarije.« (Str. 139)

Tolčo, 13. maja 1975

Ó-i Mácuda, grič ob griču
 z robom srebra,
 kjer morje je ujeto med strune
 neba,
 z Odavára s cvetočimi slivami
 in s komaj zaznatnim vonjem
 človeške krvi.

Ó-i Mácuda, zid ob zidu,
 kakor nekoč,
 kjer so Krista prekleli
 (morda nevedoč).
 Kristov dih poje zmeraj
 z oranžami,
 in s polji zorečih rižev,
 in s smehom otrok.

Ó-i Mácuda:
 strašni časi,
 kdaj so odšli?
 Nam pa trideset let teh spreminja se
 v vek,
 kot da v srcu junakov ni padanja
 na breg,
 kjer morjé obljublja
 in ladij več ni.

Ó-i Mácuda (po slovensko pisano) je nižjegorsko zaledje mesta Odavára — iz Tokia eno uro z brzcem proti zahodu, — kjer so v 17. stoletju mučili kristjane. Mesto se še danes ponaša s prenovljenim srednjeveškim gradom. V začetku japonske pomladi prihajajo ljudje od blizu in daleč občudovat cvetenje sliv, ki pa radijo le trpke sadove. Pregarjanje krščanske vere na Japonskem je trajalo okrog četrst stoletja. V tej dobi so se preganjalci imeli za častne člane človeške družbe.

NEKEGA MAJSKEGA JUTRA TOKIJSKE REKE

VLADIMIR KOS

Jutro je, dvajset minut čez pet
japonskih ur.

Čuješ me, reka Ara? Danes lahko me čuješ:
avtomobili so komaj začeli pogovor z asfaltom.

Veter te boža: nikdar ne greš v naš sanjski svet.

Ali je svod dovolj?

In breg?

In noči živali?

Kliče te z dalje morje, ki le z molkom pozdravlja slabiče?

Plinasti dim je v manjšini.

Luč ti tli z oči.

štirioglatih bivanj zid se je v njej umiril:

zdaj se ti skoraj smehlja,

kjer se trava na pesku poraja.

Veš, da skrbe se:

»Zakaj pa ti domov ne greš?«

Jaz naj zastirat grem

Sloveniji bol obraza?

Vrnem naj k njenim se udom,

nosečim okove srebrne?

Reka,

pri tebi sedel bom,

tih kot tih je breg.

V boli,

ki v svoje dno jo vzameš domov,

bom molil

k Njemu, ki bil je izobčen

s slovensko ovco na ramenu.

O, o -

včasih zaprem oči in prosim

Modrega:

daj, da stojimo pod svobodnim soncem,

s strojnico, če je treba!

Ker sonce nam hočejo krasti

in v luknjo na nebu

atome zabiti

s kladivom.

O, o -

včasih razprem oči in prosim

Živega:

daj, da bedimo, ko zvezde bledijo,

z ognjem okrog resnice!

Ker mesec nam hočejo krasti

in v luknjo na nebu

za zmeraj zabiti

srp zlata.

O, o -

včasih z viharji rad bi silil

Jezusa:

glej, kakor češnjin razcvet bomo padli,

če...

»Če? Če?« veter smeje se,

kot se smejal je na jezeru licem

nad v snu gugajočim se Bogom.

Lani. Tam.

PRVIČ sem jih srečal in doživel konec oktobra triinštiridesetega v šoli za radiotelegrafiste v Črmošnjicah, na vzhodnem obrobju roških gozdov. Tam so se zbrali povečini mobiliziranci iz Dolenjske, študentje iz novomeške gimnazije, fantje iz Bele krajine in od Kočevja. To je bil naš prvi dotik s stvarnostjo vojne. Tiste dni smo se zbirali ob večerih na sadnem vrtu za šolo in peli, kot so peli včasih na vasi. Partizanskih pesmi tam nisem slišal. Sredi vojne in revolucije so bili ti fantje še trdno zakoreninjeni v preteklostni humani domačnosti.

Zvečer pred nedeljo 24. oktobra, ko me je komandir oddelka za zvezo Tone Švajger poslal z nekim sporočilom v Črnomelj, smo se pogovarjali dolgo v noč. Zunaj je bilo jesensko megleno in deževno. Jur, star partizan, je pripovedoval: »Moj oče ni bil nikdar za to, da bi šel jaz v hribe; bil je vojak v prvi vojni in me je svaril: vojskovanje – to je strašna stvar.«

Pozneje sem spoznal dobesedno in transcendentno resničnost tega navidez vsakdanjega izreka. Drugi so govorili o dekletih, o šoli, o domu. V kratkem času sem jih spoznal: Bine iz Bršljina, Tone iz Gotne vasi, Janko iz Črnomlja, Grega in Janže iz Gabrja – kakih petdeset fantov. Tisti večer, ko smo sedeli in ležali na pogradih, se je pogovor odprl v nedognano in strahotno tega vojskovanja, ki ga mobiliziranci še nismo poznali – Jur in nekaj drugih, starejših partizanov, so govorili skoraj šepetaje o likvidacijah.

V nedeljo sem se odpravil iz črmošnjiške šole proti Beli krajini; a namesto da bi šel preko Vrčic v Semič in od tam naprej, sem se obrnil v nasprotno smer. Bil je čas nemške ofenzive; na poti sem srečal partizane, ki so mi zatrjevali, da so Nemci vdrli v Belo krajino, da so v semiški gori in da se naglo pomikajo proti Novemu mestu. Takoj sem sklenil iti v roške gozdove, kamor se naj bi gotovo zatekli tudi ostali tovariši iz šole. Obrnil sem se v hribe na levi strani ceste – pred mano, na severozahodnem obzorju so se belile Karavanke. Prespal sem že v gostem gozdu med Mirno goro in Kopo.

Naslednji dan je bil prelep jesenski dan; bukve in kostanji so bili odeti v zlatorumeno listje, ki je odletalo v vetru in razkrivalo

globoko sinjino neba. Opoldne sem šel mimo požganih Podstenic in čez kaki dve uri prišel v Pugled, vasico v Rogu, kjer so se aprila zbrali na posvet aktivisti OF. Zdaj ni bilo tu žive duše, le počrneli zidovi in dimniki so vrtoglavo lovili ravnotežje. Približal sem se požganim hišam in tistemu kozolcu na robu vasi, ki je edini ostal nepoškodovan ob italijanskem požigu prejšnje leto. Na zborovanju, ki je bilo malodane tako usodnostno kot sama ustanovitev OF, je bila utemeljena in sprejeta izjava, da so komunisti edina skupina, ki vodi osvobodilni boj.

Proti večeru sem v bližnji gošči nagrabil kup listja in ga znosil pod kozolec, nato sem pojedel kruh, ki sem ga imel s seboj še iz šole. Legel sem v listje – bolj kot hoja me je utrudila votla praznina roških gozdov, ki sem jih že poznal, vendar še nisem doživel take tesnobne samote v njih. Noč je bila gosta in težka, od kočevske strani se je dvignil močan veter. Zaspal sem kot ubit, a ko sem se prebudil in pogledal na nebo, so bile znane zvezde še visoko. V glavi mi je šumelo, misli so vstajale bolešno budne. V duhu sem videl fante iz šole v Črmošnjicah in druge, ki sem jih srečaval med partizani v Dobljški gori, v Starem trgu in na Maverlenu. Končno so se zbrali vsi na teh planinskih košenicah, med črnimi borovci in skalovitimi bregovi, v varnem zavetju in rešeni...

V tistem trenutku je presekalo moje poljsanjsko premišljanje nekaj strelav iz onkraj vasi. Zdrznil sem se in v prvinskem strahu skočil pokonci. Takoj zatem sta padla še dva strela, morda nekoliko bliže. Planil sem izpod kozolca in mrzlično nagonsko tekel proti gozdu, se zaletaval ob kamenje, bežal kakih dvesto metrov in se nazadnje zapletel v gosto grmovje. Ko sem se hotel iztrgati iz ostrega zapleta, sem stopil na gladko in strmo skalo ter v trenutku zdrznil v globoko kotanjo, ki se je odpirala med grmovjem in nad katero se je sklanjalo nekaj skrivenčenih borov in listavcev. Na srečo sem padel med preperelo vejevje, ki je ležalo na dnu med kamenjem in goščavjem in padec me je pravzaprav le osvestil. Skušal sem premisliti, odkod naj bi bili tisti streli. So prišli Nemci v te oddaljene kraje? Morda je tavalala tod okoli napol izgubljena partizanska izvidnica? Streljanje se ni več ponovilo, tihoto je vznemirjal samo veter, ki je vel od Kočevja in šumel v vrhovih dreves.

Čez kaki dve uri se je začelo daniti. Vstal sem in se spustil nekoliko naprej v globel – bila je pet do deset metrov široka, podolgovata kraška jama, vdolbena v spuščajoči se breg. Obrnil sem se, med skalami in grmičjem se je nekaj sto metrov naprej svetlikal v strmini izhod. Takrat sem zagledal v mraku in skoraj na istem mestu, kamor sem padel sam, napol razpadlo truplo, v

strganih cunjah in brez čevljev. Sklonil sem se in odkril nagnit obraz, izžrte oči – bilo je truplo kakih dvajset let starega fanta, morda mu ni bilo niti toliko. Nekoč svetli lasje so bili sprijeti z zemljo, listjem in igličjem. Dvignil sem se in v grozi odstopil, a pri tem zagledal par korakov vstran, med kamenjem, še dve žrtvi. Pri enem, ki je ležal z obrazom proti zemlji, sem videl na zatilniku znamenje strele; med cunjami sem našel čepico z rdečim našitkom. So bili to likvidiranci? Grozljiv prizor me je presunil, nisem mogel obstati, naglo sem pokrtil mrtve s kosi njihovih oblek, nanosil nekaj kamnov in omotičen odšel proti izhodu. In vsi ti kraji, nekoč tako svetli in domači, od Kota – rojstne vasi – od Planine, Maverlena in Hriba do Podstenic in Pugleda so se mi zazdeli sivi in silno žalostni: krvaveče jase in kotanje, ranjeni gozdovi, porušene vasi.

Ves tisti dopoldan je bilo slišati topovsko obstreljevanje v smeri od Novega mesta. Ofenziva je bila resna, Nemci so prodirali po vseh važnejših gozdnih poteh, bili nekaj dni na Podstenicah, šli čez Pugled in se ustavili na roški žagi. To sem zvedel šele po nekaj dneh v Kočevju, kamor se mi je posrečilo priti, ker sem poznal tiste kraje. V Kočevju sem našel med pribeglimi nekaj znancev, tam sta bila tudi dva tovariša iz črmošnjiške šole: Jože iz Hinj in Tone iz Gotne vasi. Šla sta v Ljubljano. Bil je čas zbiranja domobrancev.

DRUGIČ in dokončno sem jih doživel v Vetrinju, maja petinštiridesetega, kamor so se – kot domobranci – umaknili pred partizani, ki so dosegali zmago ob pomoči vzhodnih in zahodnih zaveznikov.

V sredo 16. maja je bil lep sončen dan; sploh so bili tisti pomladni dnevi, ko so se zbirale množice vojaških in civilnih beguncev na široki ravnj Vetrinjskega polja pred Celovcem, očarljivo jasni in sončni. Tisto jutro sem šel po taborišču – domobranci so se namestili v šotorih, po svojih edinicah. Vojake je od civilistov ločila cesta. Vsa ravnina je bila polna pribeglih iz Dolenjske, Notranjske in Gorenjske: očetje, matere in otroci – drobna deklica je nesla od nekje lonec vode, obrazek je razodeval utrujenost in čudenje nad tem, kar se je zgodilo. V civilnem taborišču je bilo zbranih kakih štiri tisoč ljudi, nasproti njim dvanajst tisoč domobrancev, fantov in mož, ki so se poldrugo leto bili za stare krščanske ideale slovenstva. Srečaval sem fante, ki sem jih poznal; angleških vojakov skoraj ni bilo videti – takega pribega v zaveznike verujočih množic Angleži in Američani niso pričakovali.

Tisti dan sem se ponudil za delo na polju pri slovenskem kmetu Sileju, ki me je sprejel v svojo hišo na Otoku ob Vrbskem jezeru, a nisem zdržal več kot štirinajst dni – postal sem bolan, gnalo me je nazaj, mislil sem na Tonca in Jankota iz Črnomlja, Franca iz Maverlena in druge. Bil je zadnji dan v maju, napotil sem se peš nazaj; travniki ob cesti so bili tik pred košnjo, na desni se je dvigal gozdni svet proti Hodišam in Kotmari vesi. Vse je zelenelo in odsevalo v sončnem dopoldnevu. Cesta je zavila na Vetrinjsko polje – še so bili tam ljudje s svojimi vozovi in živino, na robu taborišča so bile še skupine nemških vojakov, ki so se vračali proti domu, v prahu so se igrali otroci. Zavil sem proti kraju, kjer so taborili fantje vojaki in tam sem videl prizor, ki ga ne bom pozabil.

Domobrancev pravzaprav ni bilo več. Na angleške vojaške tovarnjake je odhajala zadnja skupina kakih petsto; nekateri so peli, a njihovo petje je bilo v resnici izraz najgloblje stiske. Vsi so že vedeli, kam gredo in da je tam, kamor gredo, mogoče pričakovati karkoli. Vedeli so, da jih Angleži predajajo pri Podroščici partizanom, čeprav so še zdaj nesramno zatrjevali, da jih preseljujejo v Palmanovo, v Italijo, ker v Avstriji ni dovolj možnosti za njihovo preskrbo. Fantje so bili odločeni: kamor so šli vsi ostali, gremo tudi mi! Ljudje so bili tihi, presunjeni. Na tovarnjake je vstopilo tudi nekaj deklet. Sonce je žgalo, od nekje iz druge strani taborišča se je neodločeno in pobito zviljal glas harmonike.

Kolena so se mi šibila, ko sem se prerival proti vozilom, odkoder je sem in tja padel vzkrik, pozdrav. Ko je vžgal svoj motor tovarnjak, ki je bil na čelu kolone, sem videl, kako se je nena doma iz gruče ljudi odtrgala drobna kmečka žena – glavo je imela pokrito s hodnično ruto, obraz je izražal nepopisno materinsko zaskrbljenost – in se približala vozilu, na katerem je stal visok, kakih petindvajset let star fant. Ta se je sklonil k materi in jo poljubil, ona pa si je naglo razvezala ruto in mu z njo otrla pot z obraza ter vzkliknila z močnim glasom: »Sin!« Takrat sem videl, kako je zažarel fantov obraz v nadčloveški žalosti, obenem pa v neki silni notranji umirjenosti.

Vozač, ki je medtem izstopil iz avtomobila, je ob pogledu na mater in sina obstal, zdelo se mi je, ko da bi za trenutek otrdel, šele nato je zakričal ostalim vozačem in vojakom zategnjeni »let's go!« V hrupu motorjev se je izgubilo vpitje ljudi in klici v pozdrav. V prahu in soncu se je premaknil prvi tovarnjak in se naglo oddaljil po cesti, za njim je šla vrsta drugih. Fantje so izginili ljudem izpred oči, nekaj časa je bilo še slišati petje in

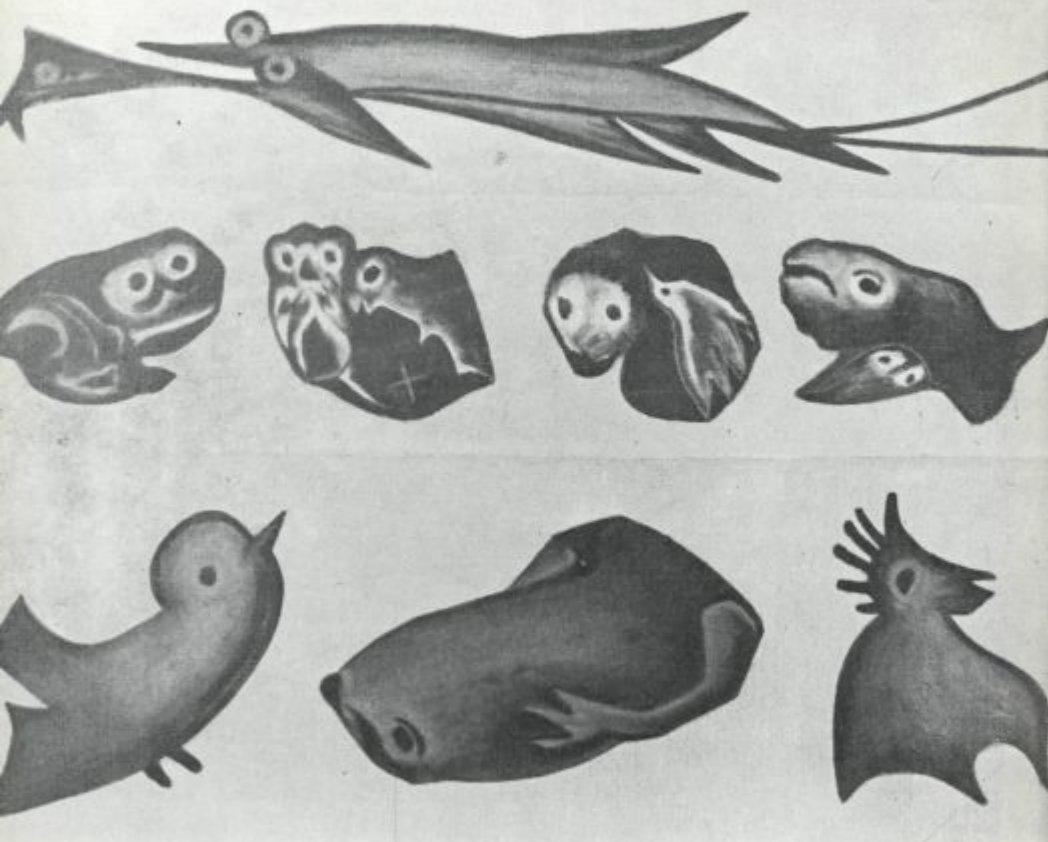
klice, ki so se mešali z ropotanjem motorjev, a kmalu je vse zamrlo.

V želji, da bi našel tisto mater, sem se obrnil in iskal med ljudmi, a nihče mi ni vedel povedati ničesar. Iz utrujenosti in v pripeki sonca pa se mi je v tistem trenutku obnovila bolestna misel doživetja v roški jami in me ni zapustila vso pot proti Otoku.

RAZSTAVA AKAD. SLIKARKE BARE REMEC
ARGENTINSKI SEVER IN JUG, II.

GOZD (BARILOČE)

ŽIVALI IZ JUŽNOAMERIŠKE
PREDZGODOVINSKE KULTURE

DROBNA PROZA

VINKO BELIČIČ

JEROMEN

JEROMEN pomežikne vélikemu Yulu Brynerju, ki gologlav, zagorel in ostrook z zida prikupno ponuja Brandy RENÉ BRIAND EXTRA, in stopi v brivnico.

»Ste se že spet podražili od zadnjič?« se zasmije.

Sledi krotek odgovor: »Saj nisem drag, profesor!«

»No, potem pa že. Tele sive lase mi boste malo postrigli. Ne spodobijo se za pomlad.«

Usede se na mehki stol in z užitkom odloži naočnike. Tri ure je popravljal zvezke, dokler jim ni prišel do konca. V tramvaju na kolenih takih stvari on ne more delati; rajši kaj prebere ali pa gleda ven – tiste pol ure po nikdar dolgočasnem pobočju med morjem in planoto.

»Mi lahko daste malo svoje pornografije?«

Figaru opazno zastane sapa. Iz predala črne mizice počasi potegne nekaj oguljenih publikacij, nato pa stisne iz sebe:

»Nanosijo mi, veste, vsega zlodja. O ti hudičev svet! Ljudje so presiti, to je vse.«

Jeromnu za hip okamenijo roke.

»A take stvari se zdaj že pri nas tiskajo in prosto širijo! – Otrokom tega menda ne dajete, a?«

Samo škarje mu prijetno brnijo in božajoče polzijo po tilniku in okrog uhljev, medtem ko Figaro v zadregi ošinja pornografijo v Jeromnovih rokah in išče odgovor.

»Oni imajo še čas,« reče modro in vdano.

Po cesti nizdol mimo brivnice zdrvijo drug za drugim štirje očeladenci na motorjih.

»Juncem bo treba vzeti pravico, da bi s hrupom svojih vozil japonske izdelave ljudi ropali prepotrebne tišine!« se zgrozi profesor.

»Prav imate! Taki bi morali plačevati bencin desetkrat draže. A najprej bi jih bilo treba ostriči, pa čeprav na občinske stroške,« pripomni Figaro. V falzetu prepevaje Ti si urco zamudila nekaj časa še pleše okrog Jeromnove glave, nakar mu jo od vseh strani pokaže v ogledalu in sliši pohvalo: »Dvajset let manj imam!«

Pomlajenosti primerno veder prinese Jeromen drugi dan popravljene naloge. Že na vratih razreda pa zaukaže: »Za dve minuti odprite okna – saj tu notri je zrak ko v kakem skednju ob mlatvi!«

Dijak v prvi vrsti ob steni vprašujoče strmi vanj – ni ga moč prezreti.

»Grgič, usmilil sem se te. Ali zapomni si, kar sem ti dejal včeraj med nalogo: Če bi imel doma knjigo na mizi, ne bi bilo treba, da jo imaš med pisanjem na kolenih!«

Že hoče reči, ker ga pri drugem oknu nekaj moti, »Mirjana, zakaj se pa ne usedeš?«, ko Mirjana v nasmehu, ki ni daleč od solz zadrege, zaprosi: »Gospod profesor, ali lahko stojim? Dobila sem injekcijo in ne morem sedeti.«

»No, pa stoj,« pravi Jeromen, ko se spogleda z zgovornimi očmi vseh ostalih. »In zdaj k zvezkom!«

Razred v napetosti zadržano diha.

»Najprej nekaj drugega, da ne pozabim,« se spomni profesor. »Pred dnevi sem vam skušal razložiti, kaj pomeni pregovor Zarečenega kruha se več pojé ko zapečenega. Bojim se, da nisem bil dovolj nazoren. In glejte – prišel mi je na pomoč ljubljanski Pavliha s temle dovtipnim dialogom: – Kako se pa vedete! Ali ste mogoče vi šef podjetja? – Ne, tovariš šef. – No, torej, potem se vam ni treba tako neumno vesti! – Vidite, šef se je v jezi in prenagljenosti zarekel in je moral svojo nerodnost sam použiti. Razumete zdaj, kaj pomeni ‚zarečen‘ kruh?«

Vesele in svetle oči mu povejo, da so razumeli.

Jeromen prenese težek pogled z vijoličastega kupa zvezkov na razred – in spet nazaj.

»Pisava nekaterih je pravo morilno orožje,« potarna jekleno. »Kot da bi bili vsi doktorji medicine, a jaz lekarnar! Nekateri ste pravi hudodelci!«

Maje z glavo in se huduje. »Pa ko bi bila samo pisava! Toda večina vas tudi nič ne bere, nič ne misli. Jasno! Saj le izcedke civilizacije še sesate: televizija, filmi, stripi so vaša hrana... in še kaj slabšega se vam vsiljuje... vas zalezuje... vem...«

Čez nekaj hipov Jeromnov glas obzirno kara eno izmed Sonj ali Erik ali Marij.

»Vejice postavljaš takole po estetskem čutu – tja, kjer se ti zdi, da je preveč prazno. Otročje je tako početje. Vejica v pisa-

nju vendar ni ko tistile tvoj beli nageljček, ki si si ga pripeljal na prsi.«

Primerica zbudi veselo, nezadržano hihitanje med petnajstletnicami. Nekaj si šepetejo na uho, prhajo v smeh in se spogledujejo... pa spet znova.

»Miiiir!« zaprosi, ko se zave, da je bil nehote dvoumen. Angel pa mu pravi: Jeromen, varovati se boš moral mehkobe, da ne bi kateri, ko se bo v neznanju in nebogljenosti navdse ljubko nasmehnila, zapisal desetice!

»No, jenjajmo že!«

Toda veselost je razgibala še fante: z užitkom glodajo tisto kost. Eden buši v sproščen smeh.

Jeromen zabode oči v zadnjo klop.

»David, kaj se smeješ ko pečen zajec! Čakaj, ti bom jaz dal vetra! Glej, za hrbtom imaš vso Slovenijo z zamejstvom vred. Vstani in stopi k zemljevidu! V republiki je nekje vasica Leskova dolina. Poišči mi jo do konca ure« – pri tem pogleda na uro – »deset minut imaš časa. Če je ne najdeš, ti zapišem *non paratus*, kakor si odličnjak!«

David bi se v stiski rad pogajal. »V kateri pokrajini pa, prosim?«

»V republiki, sem rekel! Leskova dolina!« zarenči profesor, nakar se fant zasuče in mu začnejo oči živčno golčati majhna in velika zemljepisna imena.

Jeromen hrepeneče pogleda iz zatohlega razreda na goli zeleni hrib, kjer se v soncu žoltijo prve lise brnister. Na vzpeti cesti ob šoli se je zavozljal promet in obtičal. Počakati je treba, da se odvozla in da potihnejo orgle rastočega srda.

Preleti nov izdelek in se porogljivo zasmee:

»Renato, kdaj si pa videl lastovke gnezdititi na hrastih?«

Zavzdihne, pogleda med sklonjenim Davidovim hrbtom in stoječo Mirjano proti zelenkastemu jugovzhodu Slovenije in po-
toži:

»Odtргani od čistega podeželja in od zdravih, naravnih ljudi sploh ne veste, kaj je polnokrvna slovenščina – takšna, da bi jo človek kar jedel. Pa saj niste sami krivi, v Babilonu se pač – « Premaga resignacijo in zagori. »Ampak poleti bi vas jaz vse nagnal na pašo po tistih vaseh, in poljih, in hostah, in trtjih – takole med eno nevihto in drugo!«

»Tukaj je! Leskova dolina!« zakriči David, se sunkovito obrne in vzravna. Kazalec tišči v rjavo Notranjsko, bleščeče oči približajo profesorja k steni pod bledi pravokotnik, kjer bi že nekaj let morala viseti slika novega Predsednika, pa je očitno nihče ne pogreša, beli zobje sijejo zmagoslavno.

»Fant, imel si srečo. Zresni se malo... ker se nekje v republiki skriva tudi Črnolica...«

Jeromen počaka, da vstanejo in da Mirjana jenja biti izjema. Nato vstane tudi sam. Kako lepo jih je videti v svetlobi zgodnjega maja: mlade, srečne, pred glavnim odmorom! Ko jih objame s pogledom od fantovske do dekliške strani – do Alenke Vatovec v prvi klopi, pred katedrom – se jim pokloni in odide iz razreda z enim samim problemom: kako namigniti gospe Vatovčevi, ko pride na zadnji roditeljski sestanek v tem šolskem letu, naj bi hčerki kupila za eno številko večjo bluzo?

VENTILATOR

V NAŠI vasi – pravim »naši«, veljam pa dejansko in bom veljal do smrti za »pristopalca« – živita in delujeta dve prosvetni društvi. »Zarja«, rdeča, ki po Primožu Trubarju napoveduje lepo jutrišnje vreme, ustreza ljudem tega sveta; kadar kaj priredi, se jih pod njeno streho – poleti pod kostanjevimi krošnjami ob neizbežni »domači kapljici« in čevapčičih – kar tare. »Finžgarjev dom« pa nudi gostoljubje tistim, ki so bliže mistiki. Ljudje so željni kdaj tudi nje, zlasti v adventu, v postu in okoli Jernejevega. In tedaj je treba poskrbeti, da bo pri peharčku ob vhodu v dvorano stala kakšna mikavna deklica, spričo katere se razen srca omehča tudi mošnja. Poln peharček prostovoljnih prispevkov je deklici najlepše priznanje.

Kakor »Zarja« svetega Miklavža ignorira, pa je predvečer njegovega goda za »Finžgarjev dom« triumf, ki ga morajo tudi posvetnjaki vzeti na znanje. Preostaneta jim samo maščevalni molk in koncentracija vseh sposobnosti za pripravo čimbolj zemeljskega silvestrovanja.

Iznad peharčka na pogrjnjeni mizici me pozdravijo Tanjine oči: nič tako pohlevne in boječe, kot kadar me gledajo iz klopi. Strela, kako ti mladina raste in se izzivalno razvija!

Postojim na vratih v dvorano, ki se spušča proti odru. Pogled na kip, ki naj bi predstavljal F. S. Finžgarja, pa me ves spominja na mladega Ignacija žitnika, sicer tudi duhovnika, me vselej razdraži, da moram pogledati drugam. »Ignacij žitnik?« tuhtam, da ne bi umetniku, ki je F. S. Finžgarja zgetel po fotografiji, delal krivice. »Kaj pa če je Franc Ramovš, nepozabni jezikoslovec?«

Sedeži so že vsi polni. Spreddaj migota in se prevpija mladina, zadaj pa se spomini pollaščajo priletnih – za prenekaterim obrazom

lahko bereš milo željo: »Da bi me Miklavž vsaj poklical in tako razglasil mojo eksistenco!«

Sklonim se k ponižni ženički. Leta so jo prelomila v križu in ji gornji konec nepreklicno nagnila.

»Ja, Binca, ste vi tudi prišli? To je pa lepo!«

»Prišla sem, ja. Ob zidih sem pridrsala. Veste, rajši sem na pločniku zgrbljena ko na cesti popeglana.«

»Dolgo življenje imate za sabo...«

»Življenje je kratko, gospod, pa čeprav je včasih, ne zamerite, ko drek na dežju. Mesec, veste – ta je pa res dolg! Ko polž se vleče od ene pokojnine do druge.«

Zavesa odgrne oder. Ansambel je ko ulit. Vsak fant v žoltem in črnem stoji ali za ali s svojim instrumentom. Ob mikrofону v sredini se smehlja Fulvija v roza bluzi. Molk. Na nevidno znamenje pa udari muzika, in vanjo se prelije Fulvijin žametni alt. Navzlic bučnosti z odra ujamem iz gneče za sabo zašepetano pripombo-vprašanje realnega maturanta sošolcu: »Ti, kakšne kri-vulje so pa tiste?« Žareča strmita v sredo ansambla, dokler ga ne zakrije zavesa. Ognjevito pripomoreta k aplavzu.

Iz nabitega ozadja se ob cingljanju belih angelov in ob posamičnih krikih črnih parkljev počasi in slovesno pomika v rdečkasti sijaj odra Miklavž, ki ga prevelika mitra (kar naprej si jo mora suvati nazaj) in s staniolom ovita škofovsko palica delata še veliko bolj slokega, kot ga je ustvarila že mati narava.

Otroci otrdeli spoštljivo strmijo vanj in ga spremljajo ko žive sončnice. Usta so jim odprta od zadnje izrečene besede. Kakšna vera! Kakšno pričakovanje! Kakšna setev spominov!

Ko Miklavž razdeljuje bogata moderna darila ob vzklikih sreče in začudenja, mi Binca šepne:

»Ko sem bila otrok, sem zjutraj našla na krožniku deset orehov, dva rožiča, jabolko in pasto za čevlje.«

Zdaj mi je pa dovolj! si nenadoma rečem. Ne bom več hranil tistega zaupanega mi denarja. Kar v lire bom premenjal tuje bankovce; upam, da so še veljavni. Ves denar izročim »Finžgarjevemu domu«. Ta dvorana nujno potrebuje ventilator. Ljudje naj tu notri dihajo svež zrak, naj se prijetno počutijo. In Binco moram prihodnjič razveseliti. Angel varuh se je mora spomniti! Leta in leta sem čakal, da se zaslužnik z onstran meje kaj pozanima za svojo starostno rezervo, pa nič. »Kar za maše naj bo, če prej umrem!« je rekel tistikrat. Naj torej naš požrtvovalni kaplan kar vnaprej mašuje za njegovo dušo, da ji vice ne bodo predolge, ko se bo po nekaterih odvečnih oziroma lahkomišelnih kompromisih s tem svetom znašla v njih.

KVADRATEK na obodu jeklene zapestne ure kaže številko 25.

Katero leto? Kateri mesec? Kateri dan? Tega zapestnica ne pove.

Pogledam okoli sebe. Visoke, lahno nagnjene klasnate trave, ki jih maje sapica. Med njimi pritlično žolto in vijoličasto cvetje: še diši, ali tiste prave dišave je odpihnil nevihtni dež minulih dni, ki ga je priklicala soparica. Zdaj je spet lahko dihati.

Oblaki so se raztrgali, a nobenemu se nikamor ne mudi. Bo današnji dan minil brez bliskov, groma in naliva? Bo to sonce zašlo za jasnino?

Dišijo trave, bori, kamni, in iz doline veje duh akacij v belem.

Murni. Slavček, pa ščinkavec, pa kos... in še neka ptica, ki se kar ne oddahne... in še druga. In še druge. Naj ne letijo čez cesto, naj ne letijo čez cesto – danes ves Trst v avtih drvi po okolici!

Kvadratega na zapestni uri nenehno kaže številko 25; ali minutni kazalec se je od prej premaknil za četrt kroga, čili sekundnik nezadržno odmerja polmilimeterske razdalje.

Nedelja 25. maja. Čas je na sredi med peto in šesto popoldansko. Dan mladosti onkraj meje, tri kilometre daleč, se nagiblje; h koncu gre Titov 83. rojstni dan. V daljnem Beogradu, tridesetič stekališču, se mrzlično pripravljajo na večerno slavje, ko bo stadion ena sama luč, zastava, barva, korak, muzika, pesem in krik množice.

Bo za poveličanje tudi mesec na nebu? Bodo zvezde?

Nobena država še ni imela takega smisla za prirejanje slavij ob jubilejih in jih ni tako uživala in ni bila tako vesela sama sebe ko ta onkraj treh kilometrov. Da bi se čimprej zacelila rana njenega rojstva?

Ti-to! – Ti-to! – Ti-to!

Mladost mladih in (v spominu) mladost starih pred tridesetimi leti, ko je ozelenela hosta poselila palače in je na zastavah prevladala rdečina.

Svet gleda 25. maja v Beograd. Blagruje tistega, ki je uspel, zakaj samo tisti ima prav. Z rahlo zavistjo ga povelečuje iz daljave.

»Kakšen red je tam! Nobenih stavk; pošta funkcionira ko pri nas v zlatih časih; pohujšljivo javnih notranjepolitičnih sporov, obrekovanj in pretenj nikakih; tam se ne sliši o hudodelcih, ki bi pri belem dnevu ropali, ugrabljali, morili. Oblast ima v rokah vse, pregled nad vsem – in daje to čutiti.«

En mož blesti na vrhu trideset let. Veča se strah pred nočjo, ko mine ta dolgi dan. Kakšna je že noč?

*

ŽAREL je avgust, morje v zalivu je bilo razgreto, ustnice so mi bile še lepljive od murv Benečije, po vseh zidovih so vabili plakati z velikimi črkami na nenehni TRATTENIMENTO DANZANTE, svetlorjave uniforme angleško govorečih vojakov, nevidno izobilje denarja, v zraku tuja, a mogočna beseda: Okinawa.

Poletje zmage. Nočni bengalični ognji na ogromni svetlosivi bojni ladji s topovi proti vzhodu. Upanje, da se zmaga ne bo ustavila ob hribih vzhodno od mesta.

Toda zmaga se je ustavila tam. Pravzaprav sta se na tistem grebenu srečali dve zmagi: ena široka, jesensko utrujena od Okinawe, druga objestna, ker ji je »sen postal resnica« in so se ji po obračunu z nevarnostmi začeli bojaželjno svetiti zobje. Tedaj nekako se je onkraj grebena 16. julij iz goda Karmelske Matere božje prelevil v Dan tankistov.

Grozdje tistega poletja. Ose na rjavih in modrih figah. Žolti platanovi listi. Po temi vojnih let sladka zrela svetloba na začetku nečesa.

Obrazi tistega poletja... mrtvi – izginuli – postarani.

... še malo – in bohotna junijska trava bo zrela za koso. A nihče je ne kosi več, nihče je ne potrebuje, vas je postala predmestje in hlevi so se spremenili v garaže – strupena elektrika me stiska v grlu. O da bi še kdaj čul oslo zvoniti ob koso, videl svetlookega fanta vzravnano piti vonj jutranje rose v soncu!

Franc Verderber.

Ferko Casar.

Tone Perne.

Tisoči in tisoči drugih... vsi pokošeni.

Njihov svet je hkrati z njimi že davno zatonil – in vendar mi skozi mrzlo steno časa kobilar pošilja mehko v srce.

Kmalu bo tu junij, konec šole. Do tistih svobodnih vrtnic in lilij je treba vzdržati. Bučanje tridesetletnice me ne sme zмести. Onstran grebena pomenijo nekaj drugega ko tostran, dasi ona resnica (»Osvobodili smo se sami, brez tuje pomoči, s svojim lastnim herojstvom!«) nenehno preplavlja to.

Kdor si se pred ono zmago umaknil pod to, kdor poznaš vso resnico in imaš pregled čez zgodovino, ne boš povešal oči, kadar stopaš skozi špalir zaslepljene mladine, iz katere te najbolj na-

ščuvani prebadajo s porogljivimi pogledi. Čutijo se tem večji, čim bolj je podoba sovražnika, ki so ga premagali njih očetje, povečana in popačena. A ti veš: »Gorje vam, kadar vam bodo ljudje ploskali, zakaj njihovi očetje so tako delali s krivimi preroki.«

O Bog, ohrani moj mirni smehljaj, moje stisnjene zobe, moje ravnotežje!

Vsi, ki so prepričani, da se jim v določenem sistemu godi taka ali drugačna krivica, pričakujejo rešitve od Partije. Vanjo se zatekajo tudi tisti, ki so presiti in jim je v starem redu dolgčas. Hoče se jim sprememb, drugačnega vetra. Zoper take ni pomoči. In vedno več jih je.

O Bog, ohrani mi pogum!

*

SREDI najbolj sproščenega pogovora K. nenadoma obmolkne, ker ga je misel zanesla na stranski tir.

»Kaj če so tu kje napeljani mikrofoni... tja čez mejo?«

»A da bi naju v Sežani poslušali?« se nejeverno nasmehnem.

Na gmajni Cvetite, o trave bledijo zadnje rumene in lila barve, izhlapevajo še poslednje medne dišave. V sapici se družno pozibavajo bilke z dolgimi vodoravno upognjenimi svileni mehki-mi srebrnkastimi klasi – kot že izven časa. Ko se ogolijo, napoči poletje.

»Danes je že vse mogoče, veste...«

Onkraj zelenja in meje se svetlika Sežana, ki so jo v podnožje hriba razširile nove stavbe.

»Kaj pravite pa na prazno cerkev davi?« se spomnim. »In bila je zahvalna služba božja! Moja intimna tridesetletnica – edina, ki sem se je udeležil.«

»Danes stopi v cerkev le, kdor čuti potrebo. No, učenk še ni bilo tako malo.«

»Starejši fantje so vso mašo prebili na stopnicah pred vrati, kadili, govorili, se smejali...«

»Se vam ne zdi, da bi bil triumfalizem – to je nabita cerkev – slabši?«

»Čas triumfalizma je minil,« priznam. »Žal mi je... bilo je le lepo videti množice... korakajoče... stoječe... pojoče... Ampak danes vem: krščanstvo križa ne bo nikdar masovno. Hočete slišati, kaj sem si pred tridesetimi leti – glejte, še datum se ujema: 10. junija – zapisal? Saj sem že pozabil, in to je dobro, a te dni

sem prelistaval stare notese in vse mi je živo stopilo pred oči. ,Mnogo molimo. Zjutraj je vse polno maš v kapeli, zvečer litanije in rožni venec in nešteto očenašev, pred spanjem rožni venec v vsaki sobi; potem pa še vsakovrstne duhovne obnove in celodnevna češčenja. Jaz sem utrujen od tolikih pobožnosti in pridig. Zato se izmikam. Izberem si čas, ko sem v kapeli lahko sam – pozno zvečer – in tedaj molim za svoje in zase. Kar čutim, kako se duh dviga k Bogu in se ves potaplja v sladko veličastvo nad-tvarnega sveta. In zato: ali ni naša molitev preveč le molitev ustnic, medtem ko srca ostajajo zakrknjena? Polno vtisov imam, da sami sebe slepimo. Moral bom prelomiti s takim življenjem našega kolektiva!«

K. z očmi pospremi ptico, ki se je iz borovega gozdiča spreletela čez dolinico v mlado gabrovje. In ugotovi:

»Vi ste v sedanjo modrost prišli z desne, jaz sem prišel z leve. Vi iz zborne molitve, jaz iz nemolitve. Take tridesetletnice se kajpada ne proslavljajo z govori in s slavnostnimi članki.«

»Kako težko je presojati ravnanje, ki so ga določale razmere! Kako težko je biti pravičen minulim časom! Takrat se je malo-kdo zavedal stiske, v kateri smo se znašli. Kaj, ko bi bili tudi nas vrnili, kakor so domobranci?«

Zaslišiva in zagledava štiri vagone dolgo žolto-rdečo ljubljansko «gomulko»: obzirno odločno prereže temno zelenino proti meji, se skrrije in utihne.

»Glejte, še en zapisek imam tu, iz tistega poletja. Na smeh mi gre, in hkrati na solze. Poslušajte! ,V vročini pasjih dni so fantje popustili s študijem angleščine. Spali so, hodili na kopanje v čisto, vrvečo vodo kanalov, ki so jim bili bregovi porasli z zeleno travo, s trtami, z bekami, s topoli, kramljali so, stikali za sadjem. Ko pa je bil razglašen izid angleških volitev in je Churchill, na katerega so po bogvekaki logiki vsi trmasto računali kot na odrešenika, hudo pogorel, so se fantje vnovič z vso ihto vrgli na angleščino, čeprav ni vročina beneških ravnin prav nič poje-njala. In hkrati s tem novim študijskim ognjem se je vrnila grenka zamišljenost prvih tednov.«

K. se smehlja naši davni naivnosti, a jaz vidim tri obraze: Rudi je pokopan v Sloveniji, Miha v Združenih državah, Pavle v Argentini.

Gmajna Cvetite, o trave lahko visi proti severovzhodu. Pred nama je oranžasta Sežana in malo bolj na levi Nanos v svoji modrikasti sivini.

»Tudi če bi ta najin pogovor tja čez prenašali skrivni mikrofoni, se nimate česa bati,« rečem.

»No, če se tisti tam malo presedejo v sedlu, jim pravzaprav še dobro dene... posebno ko se ježa brez oddiha nadaljuje v drugo tridesetletje. Se vam ne zdi?«

»Eskadron pojde naprej, okostja v jamah pa bodo čakala poziva v dolino Jozafat... in tam se bodo še enkrat videli.«

Okorneje ko zadnjič vstaneva s trdih tal, kjer sva sedela na pečino naslonjena. Čutiva križ, noge, pleča - toda sonce je končno priplulo izza oblakov na jasnino, ki ga je čakala nad nevidnim morjem.

PREVRAT

FRANC JEZA

ODPRL je okno v kuhinji, da je zavel vanjo sveži, že prijetno topli majski zrak. Zadišalo je po cvetočih divjih kostanjih in ta vonj se je vabljivo pomešal z vonjem kave, ki je brbotala v kavniku na plinskem štedilniku. Na bližnjem vrtu so grulile grlice. Eden grličjih parov se je z rezkimi kriki spreletel s kostanja na streho bližnje vile. Njuni krili sta se belo zasvetili v soncu. Potem sta obsedeli na televizijski anteni. V spodnjem stanovanju je igral radio. Zdaj pa zdaj je napovedovavec nekaj povedal, česar se ni dalo razumeti, nato pa spet glasba.

Vse je bilo tako kakor vedno ob tej jutranji uri. In vendar se ga je polotil občutek, da je nekaj drugače kakor druge dneve. Čez hip se je zavedel, da prihaja s ceste na drugi strani hiše manj prometnega hrupa kot ponavadi. Pravzaprav ga skoro ni bilo slišati. Kot ob nedeljskih jutrih. Toda bil je torek. V tem miru je bilo nekaj prazničnega, a tudi nenormalnega. Toda kaj naj bo v tem nenavadnega, če je za nekaj hipov na cesti bolj mirno?

Obrnil se je, se naslonil na okensko polico in opazoval Eriko, ki je pripravljala zajtrk. Skušal si je predstavljati, kako bi bilo, če bi se vsako jutro kretala tu po njegovi samčevski kuhinji, tako plavalasa in vesela. Polglasno prepevajoč je počenila pred spodnje predale v kredenci in nekaj iskala v njih.

»Kaj iščeš?«

»Sladkor.«

»Mogoče sem ga po pomoti spravil v hladilnik.«

»Zato pa si spravil marmelado v kredenco. Nekoč bom morala priti in ti napraviti malo reda tu.«

»Nimam nič proti.«

»Pridi«, je rekla potem in nalila vročo kavo v skodelici na mizi.

Ko je potem pospravljala z mize, se je nenadno na pol poti k lijaku okrenila nazaj, ljubko kot je znala samo ona, si ogledala mečo na stegnjeni nogi in rekla:

»Nogavica se mi je raztrgala. Za tak primer bi moral imeti par nogavic v rezervi.«

»Kako pa naj vem pravo številko?«

»Moral bi imeti vse številke, kolikor te poznam.«

»Hudobna si, Erika.«

»Mogoče res. Ali pa samo malo ljubosumna.«

»Greva?«

»Ja.«

Ko sta stopila na cesto, ga je spet prevzel občutek nečesa nenavadnega. Cesta je bila prazna, le trije vojaški tovornjaki so peljali mimo in nekaj žensk z nakupovalnimi torbami se je pogovarjalo na pločniku. Odklenil je avto, ona je sedla zraven njega, in odpeljal je proti mestu. Semafor na bližnjem križišču je kazal rdeče, a pred njim ni bilo nobenega avta razen njegovega, čeprav jih je ob taki uri čakala z rdečo lučjo na semaforju vedno cela vrsta. Medtem ko je čakal, je prisluhnil radiu iz bližnje hiše. Nekdo je strastno govoril. Ni bilo podobno navadnim radijskim programom ob tej uri. Stegnil je roko, da bi prižgal radio v avtu, toda Erika mu jo je odrinila.

»Oh, ne. Ne maram radia. Bojim se.«

»Česa, Erika?«

»Sama ne vem. Kar nenadno me je prevzelo. Ali tudi tebe? Tako tih si postal.«

»Čuden občutek imam, Erika. Kot da je v ozračju nekaj nenormalnega.«

»Meni pa je skoro tako kot tisto jutro, ko mi je umrla mama. Bila sem v šoli in nisem nič vedela, a sem kar naenkrat začutila.«

«Mogoče si se zdaj od mene nalezla nerveze.»

Ni odgovorila. Le presedla se je bliže k njemu, da je začutil toploto njenega telesa.

Nekaj sto metrov naprej je stal sredi ceste vojak z dvignjenim znakom »Stop«. Ob robu ceste sta stala dva vojaka z naperjenima hitrostrelkama. V bližini je stal oklepni avto.

»Dokumente!« je rekel vojak z znakom, ko je Oskar ustavil.

»Tu so... Kaj to pomeni?«

»Kontrola, gospod. Zaradi javne varnosti... Lahko odpeljete dalje.«

»Nekaj se je moralo zgoditi. Moram prižgati radio, Erika.«

Iz sprejemnika so takoj zarezali sunkoviti, slovesni, skrito grozeči stavki. Neznani glas je strastno nekaj bral. Nemogoče, da bi govoril v takem tonu napamet. »Ljudska nevolja je priklopela do vrha. Naš narod ni mogel in ni hotel več prenašati takega stanja. Vladajoča plast pa je bila gluha za ljudske zahteve. Ni

občutila nujnosti ure. Ni znala preokreniti svoje politike. Tonila je v korupciji. Glede na vse to sem se v sporazumu z vsemi pošteno mislečimi častniki naših oboroženih sil odločil, da prevzamem oblast in napravim končno red v državi, s pomočjo vojske, ki je po svoji dolgi in slavni tradiciji jamstvo reda in varnosti naše države in naroda tako navznoter kot navzven, in z oporo Gibanja za narodno enotnost, katerega ideali so napredek, socialna pravilčnost, disciplina, enotnost narodnih sil in predvsem veličina domovine. Za te ideale se je to gibanje borilo dolga leta, a zaman. Toda skupno z oboroženimi silami in z vsemi državljani dobre volje, ki so naveličani dosedanjega kaosa in psevdodemokracije – in takih je nedvomno velikanska večina državljanov naše države – jih bo lahko zdaj uresničilo. Kdor pa se bo upiral procesu narodnega ozdravljenja, ga bomo onemogočili. Za sovražnike reda, narodne enotnosti in napredka ni več mesta med nami! Vse druge pa pozivam, da razobesite zastave v znak veselja nad zmago pravih narodnih in naprednih sil!«

Zaslišalo se je dolgo in burno ploskanje, ki je šele po neskončno dolgem času utonilo v ozadju. Nato je naznanil napovedovavec:

»Slišali ste govor predsednika revolucionarne vlade generala Harolda Maierja. Ob 9.15 bomo govor ponovili.« Potem se je spet oglasila koračnica.

»Zdaj mi je jasno.«

»Kaj se je zgodilo, Oskar?«

»Prevrat. Državni udar. Vojska in Gibanje za narodno enotnost sta prevzela oblast.«

»Kaj bo zdaj?«

»To bomo kmalu videli... Poglej, ljudje že razobešajo zastave!«

In zares. Trenutek prej ni bilo še nikjer nobene zastave, zdaj pa so visele že skoraj z vseh hiš in celo skoraj z vsakega okna, kakor bi jih bil pričaral. Nekateri najbrž niso imeli zastave pri roki, zato so okrasili okna z vazo cvetic ali s svilenim prtom ali s preprogo kot ob telovski procesiji. Rahel veter se je poigralval z zastavami. Na cestah se je pojavljalo zdaj že več ljudi in vozil. Videti je bilo nenavadno mnogo vojakov in policistov in še nekkih ljudi z rdeče belimi opasicami na rokavih in z napisom na belem, ki ga iz avta ni mogel prebrati. Bili so oboroženi s hitrostrelkami in so hodili po trije skupaj v korak ali postajali po pločnikih in izpod čela opazovali mimoidoče. Tu pa tam so koga ustavili in pregledovali dokumente.

Po cestah je bilo polno vojaških džipov in tovornjakov, na katerih so sedeli vojaki mirno kot kipi, s puškami med kolena.

Preden je privozil Oskar v središče mesta, so ju še trikrat legitimirali.

Ustavil je pred banko, kjer je bila Erika v službi. Eden od nameščencev je pravkar obešal na vrata kartonsko tablico z napisom »Banka do nadaljnjega zaprta.«

»Ali stavkate?« je vprašal Oskar.

Oni ga je samo napol začudeno napol prestrašeno pogledal.

»Kaj torej? Ali je prost dan?« je vprašala Erika.

»Ne. Delamo. Zaprto je samo za javnost.«

»Zakaj?«

»Tako je sklenila nova vlada. Da bi ljudje ne navalili na banke, hoteč dvigniti svoj denar.«

»Zdaj imate pa res lepo priložnost za stavko, vi bančni nameščenci, ko tako radi stavkate,« je dejal Oskar bolj za šalo kot zares.

»Saj nismo neumni,« je odvrnil oni in se obrnil proč.

»Kdaj se spet vidiva?« je vprašala Erika, stoječ ob avtu.

»Ob sedmih te počakam. Bova šla skupaj večerjat.«

»Prav. Pazi, da se ti kaj ne zgodi. Zares, pazi se!« je rekla. Videl je skrb v njenih očeh.

»Bom. Na svidenje!«

Našobila je ustnice v poljub in mu pomahala. Počakal je, da je izginila skozi vhod, nato je pognal. A tisti hip se mu je porodila nekje iz podzavesti misel, da bi bilo boljše, če pusti avto kje tu v bližini. Zapeljal je sto metrov dalje in ga parkiral ob pločniku. Prostora je bilo danes dovolj. Tudi to je bil znak, da je ta dan drugačen kot drugi.

Do zgradbe dnevnika »Tribuna«, kjer je urejal kulturno stran, je bilo le pet minut peš. Pred vhodom je našel tri stražarje v civilu s tistimi rdeče-belimi opasicami in s hitrostrelkami. Ko je hotel noter, so mu zastavili pot. Dva sta merila s hitrostrelkama vanj, tretji pa je avtoritarno pomignil s prstom.

»Osebnostno izkaznico!«

Dolgo si jo je ogledoval. Ni se zdel preveč brihten. Medtem je imel Oskar priložnost, da si je prebral napis na belem polju opasice: Ljudska straža.

»Ste tu v službi?«

»Ja.«

»Dobro.«

Spustili so ga noter. V veži so stali trije vojaki s hitrostrelkami. Spet je moral pokazati izkaznico.

»Dober dan, gospod Vard,« je pozdravil starega vratarja, ki je sedel v svoji stekleni loži. »Danes pa so vam olajšali delo, kot je videti.«

»Tako je videti.« Vrtar, ki je imel drugače vedno šaljiv odgovor na ustih, je ostal mrk.

Odpeljal se je z dvigalom v drugo nadstropje, kjer je bilo uredništvo kulturne rubrike.

»Glavni urednik je naročil, da bo danes uredniška seja prej. Že čez pet minut,« je takoj zdrdrala tajnica, ko je stopil v predsobo.

»Prav. Je že kdo telefoniral?«

»Ne.«

Preden je odšel v konferenčno sobo v prvem nadstropju, je stopil v uredništvo gospodarske rubrike. Z urednikom Gamlom sta bila prijatelja. Bil je trezen, premišljen človek.

»Kaj praviš k vsemu temu?«

»K čemu?«

»No, k temu, kar se dogaja,« je rekel Oskar rahlo začudeno.

»Maaa,« je odvrnil oni zategnjeno.

»Kaj ma?«

»Bomo videli. Gospodarstvo bodo verjetno že spravili v red.«

»Generali? Misliš resno?«

»Zakaj ne? Z disciplino. Drugače ga ni bilo mogoče ozdraviti.«

Oskar ga je začudeno gledal. Gamel je bil vedno vnet zagovornik svobode in šele pred tednom dni je objavil uvodnik, v katerem je zanimivo dokazoval vzročno zvezo med svobodo in gospodarskim in socialnim napredkom, naglašujoč tezo, da je tudi gospodarstvo odvisno od ustvarjalnosti in ustvarjalnost ni mogoča brez svobode. Mikalo ga je, da bi ga spomnil na tisti članek, a se je premagal. Sicer pa ni bilo več časa za razpravljanje. Odšla sta v konferenčno sobo. Posedli so okrog velike mize.

»Smo vsi?« je vprašal glavni urednik kot po navadi.

»Vsi.«

»Potem pa začnimo... Kolegi, vi vsi veste, kakšen je novi položaj. Morali se bomo ravnati po njem.«

»Ste dobili kaka navodila?« je vprašal Oskar.

»Samo po telefonu...«, je rekel glavni urednik in se rahlo zmedel. »Toda saj imamo pamet. Treba bo konstruktivno sodelovati pri narodni obnovi, kot je to najavil general Maier. In to naše hotenje, da z vsemi svojimi močmi in sposobnostmi sodelujemo pri obnovi, bomo poudarili v uvodniku posebne izdaje, ki mora biti zunaj še predpoldne. Napisal ga bom jaz in podpisal. A potrebno je, da date v tej posebni izdaji, ki bo odločilna za naš list, taka zagotovila tudi vi uredniki glavnih rubrik. Ti, Herga, napiši uvodnik s stališča novega notranjepolitičnega po-

ložaja in kot komentar h generalovemu govoru. Poskrbi tudi za kroniko dogodkov... seveda uradno... Mislim, da bi bilo prav, da bi tudi ti, Berg, napisal v imenu športne rubrike članek, v katerem bi poudaril, na kako ugoden odmev je naletel v športni javnosti in posebno tudi v športnih strokovnih krogih program narodne telesne vzgoje, ki ga je orisal general. Ti, Korman, pa izrazi odmeve – seveda pozitivne – v kulturnih krogih.«

»Poslušajte, ali se vam zdi to dostojno?« je rekel Oskar. »Še včeraj bi ne bilo nikomur od nas padlo v glavo, da bi bil pripravljen napisati kaj takega. To je vendar izdajstvo nad svobodo in v nasprotju z vso dosedanjo smerjo našega dnevnika. Ali si res pripravljen napisati tak uvodnik, Herga?« se je obrnil k uredniku notranjepolitične rubrike. »Te ne bo sram? Ali nisi branil vse do danes demokratičnih načel?«

»Kaj hočeš. Družino imam,« se je branil Herga.

»Pa misliš, da ti bodo otroci, ko bodo dorasli, hvaležni za to, da si jih pomagal napraviti za sužnje? In da te bo žena zato bolj spoštovala?«

»Tebi je lahko govoriti, Oskar, ko nimaš ne žene ne otrok. Zato je boljše, da se vzdržiš komentarjev. Vsak odgovarja preu svojo vestjo.«

Nastal je molk.

»Torej ne misliš napisati takega članka, Korman?«

»Ne. Smatral bi sam sebe za podleža, če bi ga napisal.«

»Veš, kaj to pomeni?« je vprašal glavni urednik, naglašajoč vsako besedo.

»Vem.«

»Prav. Potem ni treba, da jaz povem.«

»Ne, ni treba.«

Dvignil se je in stopil proti vratom. Ko je že držal za kljuko, se je še enkrat ozrl po njih. Sedeli so tam kakor vedno, a nenadno niso bili več isti. Prijelo ga je, da bi izbruhal iz sebe svoje razočaranje nad njimi, a si je premislil. Spomnil se je na tiste tri pred vhodom in na vojake v veži.

»Bogve če ni med temi tu celo kak tak, ki je pripravljen postati pravi lump, da bi si ohranil položaj ali celo napredoval. Važno je, da pridem odtod.«

Obrnil se je in trdo zaprl vrata za seboj. Odšel je v uredništvo.

»Iskali so vas po telefonu,« mu je povedala tajnica.

»Kdo?«

»Ne vem, kdo je bil pri telefonu. Ni povedal. Naročil je, da

PODOBE POTOPLJENE ATLANTIDE

MITIČNI SVET IZPOD ANDOV

se takoj javite na politični policiji. Rekla sem, da vas ni tu in da ne vem, kje se trenutno nahajate.«

»Hvala, gospodična.«

V svoji sobi je odprl predal, v katerem je hranil članke in osnutke. Že jih je držal v rokah, da bi jih raztrgal na drobne koščke, ko mu je prišlo na misel, da jih bo morda le še kdo bral z odprtim duhom.

»Ne bom sam uničeval besed svobode,« si je rekel.

Pri tajnici v predsobi je zazvonil telefon. Prisluhnil je.

Tiho je odprla vrata in zašepetala.

»Spet vas kličejo... od tam. Odgovorila sem, da bom pogledala, če ste že v sobi. Kaj naj jim rečem?«

»Bom sam odgovoril.«

Dvignil je slušalko.

»Tu Korman.«

»Poslušajte, gospod Korman. Potrebno je, da se takoj javite tu pri komisarju na politični policiji. Radi bi nekaj pojasnil o vaši politični dejavnosti. Če se ne javite sami, vas bomo dali pripeljati.«

«Se bom javil sam, seveda. V teku ene ure. Prav?«

Položil je slušalko. Zdaj je vsaj vedel, pri čem je. Dejansko je bil že ves čas pripravljen na to in podzavestno na preži kot žival v gozdu, ki čuti nevarnost. Točno eno uro ima še časa. Mora jo naglo in dobro izkoristiti.

»Če kdo vpraša zame, povejte, kam sem odšel,« je rekel.

»Ne vem, kdaj se vrnem...«

»Razumem. Na svidenje, gospod Korman,« je rekla s poudarkom.

»Na svidenje, gospodična.«

Ko se je peljal z dvigalom dol, mu je prešinila možgane misel, da so straže v veži in pred vhodom morda že obveščene. Zato je pritisnil na gumb in se odpeljal dalje v podzemeljski prostor, kjer je bil arhiv za klišeje. Od tam je odšel po stopnicah navzgor, čez dvorišče in skozi izhod nasproti ležeče hiše, ki je gledala na drugo cesto.

»Kako dobro, da sem pustil avto blizu banke,« je pomislil. »Zdajle bi ga morda ne mogel več odpeljati izpred uredništva.«

Naglo je odšel proti banki. Iz bližnjega bara je telefoniral Eriki.

»Pridi takoj sem v bar, kjer te navadno čakam. Izgovori se, da se slabo počutiš in greš domov. Nikomur ne povej, kam greš.«

»Kaj se je zgodilo, Oskar?«

»Ti bom že povedal. Nič posebnega.« Ni je hotel razburiti.

Ko je prihitela, je videl strah v njenih modrih očeh.

»Kaj je, Oskar?«

»Proč moram, takoj, Erika. Greš z mano?«

»Grem,« je rekla brez premisleka. »Toda kam? Zakaj?«

»V tujino. Tu zame ni več zraka, v tej naši domovini.«

»Če ga ni zate, ga ni niti zame.«

Bila je res sijajno dekle. Zato jo je imel rad.

»Hitro v avto! A ne smeva kazati naglice ali nerveze. Najprej te bom odpeljal na tvoje stanovanje, da vzameš najnujnejše, nato se odpeljeva k meni, da bom pobral, kar potrebujem. Ne bi jim rad pustil veliko plena. Čez nekaj ur bova že zunaj.«

»Kje, Oskar?«

»Tam, kjer je svoboda, Erika. Kjer si ljudje še upajo biti taki, kakor so v resnici. Kjer bova tudi midva lahko taka, kakor sva zares. Če bi ostal tu, bi me ne mogla več spoštovati, Erika. In gotovo me ne bi mogli spoštovati najini otroci, če jih bova imela.«

Pobožala ga je po roki, ki je držala za krmilo.

Mimo je počasi vozila kolona vojaških tovornjakov. S hiš so visele zastave. Toda v njihovem plapolanju je bilo nekaj pogrebnega.

NOV POGLED NA SLOVENSKO ZGODOVINO

FRANC JEZA

V POGOVORU, ki sem ga imel pred kratkim s prijatelji iz Slovenije, me je mlad izobraženec presenetil z izjavo, da je visoko število samomrcov med slovensko mladino, posebno med študentsko, verjetno pripisati tudi izkrivljenemu prikazovanju slovenske zgodovine mladim. Vsilili so jim občutek, da je vsa slovenska zgodovina en sam neuspeh in tragedija, podložništvo in zatiranje. To pa vzbuja v mladih neugodje, pesimizem in nezaupanje v prihodnost, ki ni drugega kot podaljšanje zgodovine, saj sedanost je le trenutek. Pozneje sem razmišljal o njegovih besedah in prišel do prepričanja, da je imel prav. Mladi se čutijo kot drevesca s preplitvimi koreninami na kamnitem svetu, kjer ne morejo črpati življenjskih sokov iz globin. Brez občutka zakoreninjenosti v tradicijo se čutijo izgubljeni in negotovi ter jih je strah pred praznino, ki jih obdaja.

Seveda tega niso sami krivi, ampak tisti, ki jim tako tolmačijo slovensko zgodovino. To pa je predvsem ravno uradno slovensko zgodovinopisje, ki si je ustvarilo predstavo nekakega „čistega“, idealnega slovenskega naroda, ki pa se ni mogel doslej še nikoli docela uresničiti v zgodovini. Po prikazovanju tega zgodovinopisja (to pa je domala sploh vse slovensko zgodovinopisje) smo bili Slovenci vedno zatiran in celo „zasužnjen“ narod. Izraz zasuznjen je takim zgodovinopiscem vedno na jeziku v zvezi s slovenskim narodom in njegovo zgodovino, pri čemer se nihče ne sponni, da pomeni sužnost vse nekaj drugega in da dejansko Slovenci nikoli nismo poznali (vsaj ne na lastni koži) take oblike podložništva, da bi ga mogli proglašati za suženjstvo. Ta izraz pomeni objektivno nekaj čisto drugega, namreč stanje, v kakršnem so se npr. nahajali iz Afrike pripeljani črnci v Združenih državah in v srednji Ameriki v 18. in v prvi polovici 19. stoletja.

Čprav so zgodovinarji, ki so govorili in pisali o slovenski zgodovini kot o suženjstvu, vedeli, da je to govorniško pretiravanje

v duhu romantičnega patosa, pa tega ne vedo več naše mlade generacije in jemljejo besedo suženjstvo zares ter mislijo, da je slovenska narodna zgodovina res tako klavrna. Zato se je sramujejo. Najbrže ni slučaj, da v skoraj treh desetletjih po drugi svetovni vojni nismo dobili na Koroškem in Tržaško-Goriškem skoro nobenega mladega zgodovinarja. Mladim je študij zgodovine nepriljubljen, ker imajo občutek, da bi se morali ukvarjati s samimi tragičnimi dogodki in da pravzaprav v tej večni tragiki ni kaj odkrivati in na novo ocenjevati. Zdi se, da tudi v Sloveniji ni nič boljše glede mlade zgodovinarske generacije, če sodimo po publikacijah.

Skoro vsi pregledi zgodovine, ki so bili napisani v preteklem in tem stoletju, so bili napisani s stališča neke fikcije, to je s stališča takoimenovanega slovanstva, ki je čisto imaginarna kategorija. V Slovencih so videli samo vejo „slovanstva“, ne pa dejansko samostojen in v vsakem pogledu izviren in samosvoj narod. Neka namišljena skupna preteklost z drugimi „slovanskimi“ narodi v davni preteklosti, pred razselitvijo v 6. stoletju, jim je veliko več pomenila kakor 1500-letno bivanje slovenskega naroda v srednjeevropskem prostoru in njegova popolna zraslost z njim. Za dosežanje slovenske zgodovinske je značilno, da je negativno presojalo v bistvu vse, kar je slovenski narod prejel od Zahoda, pozitivno pa vse, kar ga je kakorkoli spravilo v stik z Vzhodom. Celotno prevzem krščanstva, ki je bilo v prvih stoletjih srednjega veka sinonim za kulturo sploh in hkrati za narodno dostojanstvo, presojajo ti zgodovinskeci negativno, ker istijo krščanstvo s tujo nadoblastjo, kakor da bi bil slovenski narod lahko obstajal v krščanski srednji Evropi kot poganski narod in kakor da bi mu bilo poganstvo – če lahko tako označimo njegovo prvotno vero – jamčilo za neodvisnost in narodni obstoj. Celotno mnogi katoliški pisci – in celo v najnovejšem času – ponavljajo to popolnoma zgrešeno presojo slovenske zgodovine. Po istem merilu pozitivno in s simpatijo pišejo o uporih proti širjenju krščanstva v Karantaniji in proti prvim karantanskim krščanskim knezom, o Otokarjevem posegu po slovenskih deželah, o ropanju vojaških tolp madžarskega kralja Matija Korvina po slovenskih deželah (ki ga sentimentalno in neznanstveno identificirajo z mitičnim slovenskim kraljem Matjažem, četudi v 15. stoletju že davno niso več nastajali taki antični in zgodnjerednjeveški miti in četudi so ravno koroški slovenski kmetje dvignili proti njemu oborožen punt, ki ga je v krvi zadušil), o ženitvah celjskih knezov na jugu, o vseh pojavih ilirizma in panslavizma pri Slovencih itd. Ta črno-bela presoja slovenske zgodovine s stališča imaginarnega slovanstva in skupnega slovanskega izvora, ki si ga predstavljajo

nekje na vzhodu, v Rusiji ali na Poljskem, gre tako daleč, da se cela vrsta slovenskih zgodovinarjev in arheologov ukvarja z iskanjem ostankov kulture in grobov nekdanjih Ilirov, ki so baje bivali tudi na današnjem slovenskem ozemlju, čeprav je najboljši sodobni poznavavec zgodovine in kulture Ilirov, prof. Aleksander Stipčević (glej njegovo knjigo „Gli Illiri“, Il Saggiatore, Milano, 1966) drugačnega mnenja in postavlja severno mejo ilirskega ozemlja precej južnejše od južne meje slovenskega ozemlja; noben slovenski zgodovinar in arheolog pa se ne ukvarja z odkrivanjem kulturne dediščine nekdanjega Norika, h kateremu je res spadal večji del slovenskega ozemlja. Norik mirne duše prepuščajo Avstrijcem, da lahko proglašajo noriško kulturo kot samo svojo dediščino.

V slovenskem zgodovinopisju se neprestano ponavljajo trditve (ki jih povzema in še bolj poudarja določena politična publicistika), da Slovenci nikoli nismo imeli lastne države, pri čemer ti zgodovinopisci pozabljajo važno in neizpodbitno dejstvo, da je Avstrija nastala prav iz slovenske Karantanije, in če bi ne bilo prej slovenske karantanske države, bi nikoli ne bilo pozneje avstrijske države, ampak bi se bila le frankovska Bavarska raztegnila proti vzhodu. Velika Karantanija v sklopu rimsko-nemškega cesarstva je bila direktna naslednica Samove in Gorazdove samostojne Karantanije, in če so se začele pozneje razne obrobne dežele, kot npr. Štajerska in prvotna Avstrija, cepiti od Karantanije ter se je počasi preneslo središče nekdanje Karantanije tja ter se je začel proces germanizacije, je imelo to druge vzroke – med drugim tistega, ki ga imenujejo Nemci „Unterwanderung“, ter ustanavljanje glavnih upravnih in cerkvenih središč zunaj slovenskega ozemlja, za kar ima nekaj krivde tudi Rim – ne pa to, da bi Slovenci ne bili imeli svoje države. Obratno, še v 16. stoletju je bila pri koroških zgodovinopiscih, npr. pri Kristalniku, živa zavest slovenskega izvora ne le koroške dežele, ampak vse Notranje Avstrije! Slovenci bi morali imeti vedno v zavesti, da smo bili dolga stoletja ne le eden izmed sestavnih delov in nosilcev avstrijske države, temveč celo njen glavni, osrednji del in bi morali biti na to ponosni ter zahtevati, da nam tudi avstrijsko-nemška in vsa evropska zgodovina to prizna. Koroška, Kranjska, Štajerska in deželica goriških grofov so namreč sestavljale Notranjo, t. j. osrednjo Avstrijo, te dežele pa so bile še precej daleč v novi vek po večini svojega prebivavstva slovenske. In one so predvsem cdločale o usodi Avstrije. Če so koroški Slovenci povečini glasovali l. 1920 za Avstrijo, se s tem niso izjavili proti slovenstvu, kot to napačno tolmačita naše zgodovinopisje in politična publicistika, ampak za državo, ki so jo smatrali skoro poldrugotisočletje za svojo, ker so jo ustvarili njihovi predniki in ker so se čutili z njo ne-

ločljivo povezani. Tega jim ni bilo zameriti, pač pa lahko zamerimo takratnemu slovenskemu političnemu vodstvu, da v svoji politični primitivnosti in zaverovanosti v panslavistično fikcijo ni moglo razumeti in je trmasto in zgrešeno vsiljevalo koroškim Slovincem velikosrbsko Jugoslavijo, ki so jo nujno, po vsej zgodovinski in politični logiki morali občutiti kot tujo državo in nevarno politično pustolovščino, za kar se je dejansko potem izkazala. Nikjer tudi ni dokaza, da bi ne bil plebiscit enako izpadel tudi na Štajerskem in Kranjskem, če bi bilo prišlo do njega. Ena politična zmeta pa je rodila drugo, da smo namreč začeli pojmovati za prave Slovence na Koroškem samo tiste, ki so glasovali za Jugoslavijo, v tistih, ki so se odločili za Avstrijo, pa smo videli renegate, izdajalce, „nemčurje“, z eno besedo – Vindišarje, čeprav med njimi in drugimi koroškimi Slovenci ni bilo druge razlike kakor odnos do avstrijske države. Po isti logiki bi ne smeli smatrati za Slovence Beneške Slovence, ki so pol stoletja prej pri podobnem plebiscitu glasovali za Italijo, in tisti, ki smo za neodvisno slovensko državo, bi ne smeli smatrati za Slovence tiste, ki so za to, da ostane slovenski narod v jugoslovanski državi, kar pa bi bilo seveda prav tako zgrešeno.

Slovensko zgodovinopisje bi moralo končno opustiti fikcijo „slovanstva“ in začeti dojemati slovenski narod kot samostojen narodni organizem, ne pa samo slovanski „podorganizem“ – kot narod, ki se je oblikoval in rasel v srednji Evropi in ki je tu doma, ne pa nekje za Karpati. Predstava, da je bil slovenski narod „najčistejši“ in najbolj „slovenski“ takrat, ko je bil še najbolj „slovanski“ in ko še ni prišel v stik z zahodno kulturo in politiko, je ne le popolnoma zgrešena in nerealistična, ampak tudi neumna. Ta nerazumna fikcija je kriva, da smo okrnili slovensko zgodovino samo na tisto, kar je v skladu s predstavo „čistega“ prvotnega slovensko-slovanskega naroda, ki je govoril – po tej predstavi – samo čisto slovenščino, bil povezan s „slovenstvom“ in bil politično tako zaveden, da je stremel po svoji združitvi in neodvisnosti. Vse, kar je bilo v nasprotju s to fikcijo, smo skušali izločiti iz slovenske zgodovine. In tako smo vedno bolj klestili z drevesa slovenske zgodovine veje, ki se nam niso zdele dovolj slovenske, tako da nam je ostalo skoraj golo deblo, s katerega pa lupimo še skorjo in lupje, da bi prišli do idealnega „slovanskega“ jedra. Pri tem niti ne opazimo, da se nam deblo suši in da ni nič več privlačno in zanimivo niti za našo lastno mlado generacijo niti za druge. Izločili smo iz slovenske zgodovine Veliko Karantanijo, ker je bila v sklopu rimskonemškega cesarstva in ker je imelo glavno besedo v njej nekaj plemiških družin, o katerih menimo, da so bile tujega izvora, čeprav je veljala teda-

njemu svetu za domovino in državno tvorbo karantanskega, slovenskega naroda in je bil še dolgo na Koroškem uradni obredni jezik slovenski, kot dokazujeta obred ustoličenja in pozdrav, ki ga je bil deležen vitez Ulrik Lichtensteinski. Iz slovenske zgodovine smo izločili tudi celjske grofe in kneze ter njihovo državo, ker baje niso govorili slovensko, čeprav je že samo dejstvo, da je bila skoraj vsa njihova država v okviru slovenskega etničnega in jezikovnega prostora, dokazovalo, da so se zavedali pripadnosti k slovenski etnični in jezikovni skupnosti, in njihovi neprestani boji s Habsburžani kot predstavniki nemške etnije v vzhodnoalp-skem prostoru verjetno niso bili samo odraz običajnih sporov med velikimi fevdalci; med drugim so nekoč napadli in zavzeli Dunaj, hoteč ujeti cesarja. Če pa jih že nismo napravili za Nemce, so jih hoteli napraviti nekateri naši zgodovinpisci in politiki vsaj za „Jugoslovane“ zaradi njihovih ženitev na jugu, le ne za Slovence. Enako smo izločili iz slovenske zgodovine kranjsko deželo in kranjsko plemstvo, deželno avtonomijo in vojsko. Vse to smo pripisali Nemcem, čeprav je slovensko ljudstvo smatralo kranjsko deželo in njeno vojsko ter njene plemiške poveljnike za svoje ljudi, kot pojejo tudi slovenske ljudske pesmi. Pa tudi plemstvo samo se je prištevalo h Kranjcem in je videlo le v Kranjski svojo pravo domovino, kot dokazujejo dokumenti, npr. pisma turjaških grofov. Seveda si teh ljudi ne smemo predstavljati v podobi deklamirajočih članov poznejših „slavjanskih čitalnic“ na Slovenskem, a prav tako tudi ne v podobi od nemške romantike asimiliranih tipov, kakor je bil Anastasius Grün, ki pa je tudi znal slovensko, saj je prevajal slovenske ljudske pesmi, in se je čutil povezanega – vsaj do neke mere – s svojimi zavednejšimi rojaki, kot je bil France Prešeren, neglede na stanovske in premoženjske razlike. Značilno je npr., da si Avstrijci ne laste niti celjskih grofov niti Valvasorja in tudi ne Turjaških kot poveljnikov kranjske deželne vojske, da pa jim jih naravnost porivajo mnogi slovenski zgodovinpisci in literarni zgodovinarji.

Naše zgodovinpisce projicira današnje ali bolje rečeno panslavi-stično pojmovanje slovenstva in slovenske politike še v daljno zgodovino in meri davne degodke in ljudi po tem, koliko so bili v skladu s tem pojmovanjem. Pri tem najbolj zamerijo nekdanjim generacijam na Slovenskem, zakaj niso ustvarile neodvisne slovenske države ali umirale v vojnah za ta ideal, čeprav takrat noben narod in noben vladar v Evropi ni pojmoval države kot narodnostne tvorbe, niti francoski, nemški ali angleški. In čudno je, da skušajo zaradi neuresničenja slovenske narodne neodvisne države v srednjem veku – a seveda po modernem pojmovanju – najbolj devati v nič slovensko zgodovino prav taki ljudje, ki jim

ni bilo in jim ni nič do uresničenja tega političnega ideala v njihovem lastnem času ali so mu celo zagrizeno nasprotovali ter zagovarjali večnarodnostno in centralistično jugoslovansko državo. Mimogrede naj omenim, da so npr. Finci mnogo stoletij spadali v sklop švedske državne tvorbe in niso do moderne dobe nikoli imeli lastne neodvisne države, pa vendar ne vidijo v svoji preteklosti praznine in se ne proglašajo za narod brez zgodovine, kot to tako radi delajo nekateri naši publicisti. Postavili so se na pravilno stališče, da so skupaj s Švedmi sestavljali državo, ki je bila zato tudi njihova, torej švedsko-finska, saj so zanjo prispevali prav toliko kakor Švedci in včasih je bila „švedska“ vojska v resnici mnogo bolj finska kakor švedska, enako kot je bila npr. „avstrijska“ vojska, ki je odbijala Turke ali Benečane od avstrijskih dežel, mnogo bolj kranjska oziroma slovenska kakor nemško-avstrijska. (Glej: Eino Jutikkala: „Geschichte Finnlands“, Kröner, Stuttgart, 1964). V istem smislu je seveda slovenska zgodovina avstrijsko-slovenska, zato je popolnoma zgrešeno in neznanstveno prikazovati in označevati vso preteklost slovenskega naroda v sklopu avstrijske države, ki ni bila nikdar enonarodna oziroma etnično enotna, kot „tisočletno suženjstvo“ in pojmovati avstrijsko zgodovino kot zgodovino zgolj nemško govorečega prebivalstva te države.

„Slovanska“ fikcija in abstraktno pojmovanje slovenske zgodovine ter narodnosti sploh sta pripeljala do takih nesmislov in neumnosti, kot sta neprestano „čiščenje“ slovenskega jezika od vseh tistih jezikovnih elementov, ki se površno izobraženim lingvistom ne zdijo „slovanski“, oziroma „slovanjenje“ slovenščine s srbskimi, hrvaškimi, ruskimi in češkimi besedami (da ne omenjam turških kot kava, top itd.) in slovničnimi oblikami ter izbira slovenskega grba. Namesto grba kranjske dežele, ki je že mnogo stoletij osrednja slovenska dežela in si je vedno ohranila močno avtonomijo, so si slovenski predstavniki v beograjskem parlamentu po prvem „zasedanju“ rajši izbrali izmišljeni simbol davnih Ilirov, stilizirano ladjo njihovih morskih roparjev, in ker so ji dali obliko polmeseca, je postal „slovanski“ grb hkrati simbol jugoslovanskih muslimanov, kot je bilo takrat tudi naglašeno. Tako smo dobili Slovenci po krivdi abstraktnega pojmovanja svoje narodne zgodovine grb, s katerim bi se lahko ponašala vsaka severnoafriška ali prednjeazijska država z mohamedanskim prebivalstvom: polmeseec in tri zvezde.

Projiciranje „slovanske“ fikcije nazaj v slovensko zgodovino sega vse do njenih začetkov in prihaja tam celo najbolj do izraza. Ta fikcija trdi, da so bili Slovani svoj čas enotno ljudstvo ali

narod, dokler se niso začeli v 6. stoletju seliti na vse strani. Govorili so baje enoten jezik, morda z zgolj dialektičnimi razlikami, ter so imeli enotno vero, navade, način življenja, mitologijo in vse drugo. V razne narode so se začeli baje oblikovati šele po razselitvi oziroma v svojih novih domovinah, ko se je zrahljala njihova medsebojna povezava, ali pa je bila njihova teritorialna povezanost ponekod celo pretrgana.

Prvotna domovina Slovanov je bila po panslavistični fikciji nekje „v Zakarpatju“, kar pa je zemljepisno in zgodovinsko enako nedoločen pojem kakor „Zaalpje“. Izraža samo zadrego, da ni treba tiste pradomovine natančneje določati. To je prepuščeno fantaziji, kajti Slovanov in njihove prvotne domovine ne omenja noben antični pisec, čeprav so nam drugače grški in latinski avtorji zapustili precej podrobno sliko o razporejenosti narodov v Evropi iz časa nekaj stoletij pred Kristusom do sredine 6. stoletja. Tacit npr. opisuje ali vsaj omenja v svojem znamenitem delu „De origine et situ Germanorum liber“, imenovanem navadno kar „Germania“, na desetine in desetine narodov in plemen, večjih in manjših, na zahodu in vzhodu, a Slovanov ne omenja, čeprav pozna celo Este (Estonce oziroma Balte), Švede in Fince. Nemogoče je, da bi tako številno ljudstvo, kakor bi bili morali biti Slovani, ne bilo vzbudilo pozornosti kakega latinskega ali grškega avtorja. Če bi jih bili odkrili trgovci, bi bil prišel glas o tem tudi do piscev. Če se to ni zgodilo, je to dokaz, da „Slovanov“ v smislu moderne „slovanške“ fikcije tedaj še sploh ni bilo.

Razni avtorji, ki so v 19. stoletju ustvarjali ali utrjevali to fikcijo, kot npr. Čeh Niederle, so se zelo trudili, da bi našli dokaze o prvotni domovini Slovanov, vendar se jim to ni posrečilo. Postavljali so slovensko pradomovino zdaj sem zdaj tja, od Odre do Ukrajine, kjer se je dala spraviti v sklad s teorijo, da je ostala antičnim piscem samo zato neznana, ker je ležala preveč od rok. Nazadnje je prevladala teorija, da je bila prvotna domovina Slovanov v Pripetskih močvirjih, prvič zato, ker so res zelo odročna, v nekakem mrtvem kotu v Beli Rusiji; drugič zato, ker se da s tem delno razložiti, zakaj se niso ohranili nikaki arheološki ostanki, češ, v močvirju je vse zgnilo (čeprav to ne drži, kot dokazujejo bogate najdbe v močvirjih v Skandinaviji, severni Nemčiji, na Holandskem, v Švici in na ljubljanskem Barju); in tretjič zato, ker to prija ruskemu nacionalizmu: to namreč pomeni, da je bila zibelka „Slovanstva“ v Rusiji, v Veliki ali Beli, to je zdaj vseeno.

Vendar sta poleg tega nastali še dve teoriji o pradomovini Slovanov. Po eni teh teorij je bila pradomovina tega hipotetičnega ljudstva med Odro in Vislo. To teorijo zagovarjajo predvsem

poljski zgodovinpisci, seveda tudi iz nacionalističnih razlogov, ker pomeni, da je bila pradomovina Slovanov Poljska. Toda ni je težko pobiti, kajti v času, ko naj bi bili bivali tam Slovani in v miru božjem pasli svoje ovčje in kozje črede ter rajali pod lipami, so živeli tam najprej Goti, nato pa Vandali, za kar obstaja dovolj zgodovinskih, arheoloških in jezikovnih pričevanj. Druga teh teorij skuša povezati obe prejšnji in razteguje slovansko pradomovino od ozemlja med Odro in Vislo do srednjega Dnjepra. Zagovorniki te teorije, ki se opira delno na Niederla, so nekateri češki, poljski in sovjetski zgodovinpisci in jezikoslovci, npr. Eisner, Hensel, Lehr Splawinski in Tretjakov. Neverjetna je iz razlogov, ki sem jih omenil že pri prvih dveh, poleg tega pa še zato, ker bi tako obsežno ozemlje nikakor ne bilo moglo ostati neopaženo rimskim, bizantinskim in drugim trgovcem, potnikom, pustolovcem in preko njih tudi piscem, saj bi bilo na široko zagrajevalo vse poti od Donave in Črnega morja, kjer je bilo mnogo grških in drugih trgovskih mest, proti severu. Tja pa so izvažali grški in drugi trgovci obrtne izdelke in toaletne potrebščine, uvažali pa od tam kožuhovino, jantar, med in drugo. Češki arheolog Zdenek Vána pride v svoji v nemščini izdani knjigi „Einführung in die Frühgeschichte der Slawen“ (Uvod v rano zgodovino Slovanov), (K. Wachholtz, Neumünster 1970), do zaključka, da je „celotna slika, ki se kaže iz sedanjega stanja raziskav o slovenski etnogenezi, taka, da nas ne more navdajati z velikim optimizmom“, in da „izhaja največ težav iz toge predstave o etničnosti kot nekem trdnem pojmu, ker odpove, kakor hitro jo postavimo nasproti zapletenemu in mnogostranskemu razvoju arheoloških kultur.“ Istotam (str. 47) piše Vána: „Zdi se, da je bilo udeleženih pri nastajanju slovanskega etnikuma več indoevropskih in delno tudi ne indoevropskih etničnih komponent (sporno ostaja vprašanje ugrofinskega deleža). Arheologija pa ne more le s svojimi lastnimi metodami razčistiti vprašanja, od kdaj smo pravzaprav upravičeni govoriti o Slovanih in o slovanskosti posameznih kultur; v tem pogledu naj bi imela jezikovna veda glavno besedo, vendar pa ni v stanju, da bi svoja lastna spoznanja – pa naj gre za izvor imen posameznih ozemelj ali za izposojene besede – zadovoljivo datirala. Pri nadaljnem študiju te problematike bo treba opustiti marsikako dogmatično predstavo...“.

Prof. Zdenek Vána, kot vidimo, še vedno vztraja pri fiktivnem slovanskem izhodišču vseh raziskav, vendar objektivno priznava, da te dozdej po tej poti niso mogle ničesar pojasniti. Slišati pa je bilo tudi že druge glasove, take, ki so resnicoljubno priznali, da s „slovansko“ teorijo nikakor ni mogoče pojasniti etnogeneze narodov slovanske jezikovne skupine, vendar pa so ostali ti glasovi

doslej brez odmeva, če niso bili naravnost zadušeni, ker so bili v nasprotju z uradnimi stališči oziroma z uradnim jezikoslovjem in zgodovinopisjem, ki služita, čeprav včasih nevede, diktatorskim in centralističnim režimom „slovanskih“ držav. Fikcija slovanstva oziroma skupnega slovanskega etničnega izvora je postala namreč osnova državnih ideologij tistih držav, ki skušajo tudi s tem izgovorom zagotoviti svoj obstoj in odrekajo drugim slovansko govorečim narodom ali boljše rečeno manjšim narodom slovanskega jezikovnega področja pravico do samostojnega narodnega življenja. Odtod toliko govorenja in pisarjenja o „isti krvi“, o „slovanstvu“ (izraz, ki absolutno ne prenese kritične analize), o „slovanskem značaju“, „slovanskem duhu“, „slovanski duši“, „slovanskem bratstvu“, o „skupni usodi“ itd. Smešnost tega pojmovanja in izrazoslovja se nam pokaže, če vstavimo namesto izrazov „slovanstvo“ in „slovanski“ izraza „germanstvo“ in „germanski“, torej „germanski značaj“, „germanski duh“, „germanska duša“, „germansko bratstvo“, „skupna germanska usoda“ itd., ker se zdi potegnjeno naravnost iz ideološke ropotarnice nacizma. Toda medtem ko bi se nam zdelo tako izražanje, če bi ga uporabljali Nemci in drugi narodi germanskega jezikovnega območja, danes anahronistično in bi nas zbadalo v ušesa, se nam zdi popolnoma v redu, če ga uporabljamo mi sami oziroma publicistika „slovanskih“ narodov in njihovih režimov, a samo zato, ker smo ga od svojih šolskih let navajeni kot zraka, ki ga dihamo. Takih „resnic“, ki so nam jih vcepljali že v osnovni šoli, pa se je najtežje znebiti.

Eden izmed kritičnih glasov, ki so se dvignili proti dosedanjam teorijam o „slovanski“ etnogenezi, je razprava z naslovom „Pravlast a jednota Slovanu – predstavy a historie“, ki jo je objavil češki zgodovinar Lubomír E. Havlík v praški reviji *Slovansky prehled* (1971, št. 3, strani 210-223). V njej dokazuje – sklicujoč se tudi na dialektično-materialistično zgodovinsko metodo, kar pa ni bistveno – neosnovanost dosedanjega pojmovanja skupne pradomovine slovanskih narodov in njihove etnične enotnosti, hkrati pa opozarja na pomen ohranjenega izročila oziroma tradicije pri posameznih slovanskih narodih o njihovi dejanski pradomovini in izvoru. Naj navedem tu njegov lastni povzetek razprave v angleščini, ki je dodan razpravi:

„If we do not narrow the problem of the ethnogenesis of the Slavs artificially to the ethnic groups which lived in a limited space of the so called Slav country of origin, this problem appears much more complicated than we have been ready to admit.

The time has come now to relinquish false conceptions that Slavs could originate only from the Slavs alone or from the same

ethnic group of „Pre-Slavs“, which were inherited from the nationalistic historiography. It is time to realize that a number of „non-Slav“ ethnic groups participated in the ethnogenesis of the Slavs. However the aim of this contribution is not to discuss the problems of ethnogenesis even though the questions of the „original home“ and „unity“ are closely related. After an analysis of the sources one fact remains – i. e. concerning the first centuries A. D. one must think about the number of related ethnic groups between the Vistula and the Dnieper but not about their cultural and even less political unity. A smaller or greater number of these ethnic groups had no permanent settlement, some of them changed their ethnic character, names, or even their language. The case of the Bulgars is no doubt the last evident phenomenon of this trend, however by far not the first and isolated one, as evident from the case of the Ants, Serbs, Croats and others. As far as the consciousness of the country of origin, is concerned, the historical sources reveal that the historical tradition of the Slav nationalities in the Middle Ages had known no one and single country of origin common to all but only local countries of origin (basically four in number). This affirms the fact that individual ethnic groups have been aware of their primal country of origin which has not always been identical with the country of original of other ethnic groups.

In this contribution I have tried to enlighten this problem critically from the point of view of history. It has been elaborated on primarily by archeological and philological methods before. My aim was to examine the problem from a somewhat different point of view, free from the transmitted conceptions of the prehistory of the Slavs which have in many ways been subject to Slav conceptions once created by bourgeoisie Slavistics. Because important questions of history are concerned it will be necessary in the future to attempt to solve this problem also by methods of history as a science. More than until now the dialectical materialistic historical aspect of the research has to become a synthesis of the results of the study of all the scientific branches concerned with this key period of the history of the Slavs.“

Kot rečeno, ni videti vzroka, zakaj bi mogla priti samo marksistična zgodovinska veda do takih novih rezultatov pri preučevanju vprašanja o „pradomovini“ slovansko govorečih narodov. Do enakih rezultatov lahko pride vsak zgodovinar, ki se ne da vplivati od dosedanjih romantičnih in neznanstvenih, največkrat celo zgolj politično-utilitarnih tolmačenj, ampak se loti raziskav samcstojno in kritično, upoštevajoč splošni evropski položaj v prvih petih

stoletjih po Kristusovem rojstvu, ne pa da obravnava vprašanje etnogeneze slovanskih narodov čisto ločeno od njega, kot se je to dogajalo doslej. Toda treba je reči, da imajo največ krivde za to jezikoslovci-slavisti, ki so ustvarili mit jezikovne in s tem etnične – po logiki, da je jezik isto kot narodnost in rasa, kar nikakor ne drži – enotnosti „starih Slovanov“ in mit „praslovanskega jezika“. Ta dva mita sta bila in sta v splošnem še prava tabuja, v katera ni dovoljeno dregniti ali dvomiti o njima. Iz tega vzroka Slovenci pravzaprav nikoli nismo poznali jezikoslovja, ampak samo slavistiko. Dokler je bilo jezikoslovje tudi pri drugih evropskih narodih v takem primitivnem, romantičnem štadiju, je slovenska slavistika – zaradi izredno dragocenega materiala, ki ga je predstavljal slovenski jezik s svojimi mnogimi in tako različnimi narečji – nekaj pomenila tudi v mednarodnem pogledu z raznimi Kopitarji, Miklošiči itd., toda odkar je postalo jezikoslovje prava znanost s strogimi kritičnimi merili, ne pomeni nič več, ker se ni znala ali hotela znebiti romantičnih predstav in osnov. Če danes pregledujemo mednarodne sezname novejših pomembnejših jezikoslovnih del, ne naletimo med njihovimi avtorji niti na eno slovensko ime, čeprav je na Slovenskem na stotine poklicnih jezikoslovcev, ki pa so žal ostali samo „slavisti“ in se čutijo predvsem propagandisti nekakega imaginarnega „slovanstva“ in „slovanske kulture“ (ki je razen jezikovne sorodnosti nikjer ni), ne pa jezikoslovci v pravem pomenu besede, kar se jasno odraža tudi v slovenskem „slavističnem“ revialnem tisku.

In zaradi vztrajanja pri takih zastarelih konceptih, ki ne prenesejo kritike, ti slavisti tudi ne morejo jezikovno ali bolje etimološko razvozlati niti ene izmed ključnih besed najstarejše slovenske zgodovine. Rajši ponavljajo razne napačne razlage, ki se tudi že sto let vlečejo skozi slovensko slavistično literaturo in zgodovino-pisje in ki so največkrat samo ponavljanje tujih, nemško-avstrijskih in drugih tolmačenj. Njihovi avtorji pa največkrat slovensko sploh niso znali in jim je bila stvarnost slovenskega naroda, posebno pa še njegova stara ljudska kultura, španska vas.

Samo tako se je lahko zgodilo, da se v slavističnih in zgodovino-pisnih knjigah in drugih publikacijah še vedno ponavljajo smešne in obenem za slovenski narod ponižujoče razlage, da so ključne besede stare slovenske zgodovine kosez, župan, Hrvat (na Koroškem) turško-tatarskega izvora, to pa naj bi dokazovalo, da so bili naši predniki pod oblastjo kakih mongolskih ali turanskih stepskih nomadov, ki so pridrveli odnekod od Urala ali od Volge in si podjarmili Slovence, ki so ždeli v svojem močvirju nekje v „Zakarpattju“. Tako je nastala tudi teorija o pomešanosti Obrov

in „Slovanov“ oziroma Slovencev, ki jo še danes najdemo skoro v vsaki slovenski zgodovinski knjigi, celo v tistih, ki hočejo biti najbolj znanstvene. Predvsem pa pitajo s to teorijo slovensko mladino v šolah ter vcepljajo tako v njo tisti pesimizem in skriti obup nad slovenstvom, ki pripelje tudi do samomorov, kot sem omenil v začetku te razprave. Tujim šovinistom pa daje priložnost za neprestano poniževanje in obrekovanje slovenskega naroda, o čemer se lahko prepričamo, če prelistamo zgodovinske knjige, ki izhajajo v Avstriji, Nemčiji in Italiji (da nitè ne omenjam neštetièh èlankov po listih in revijah, tudi takih, ki veljajo za znanstvene, ker jih izdajajo zgodovinska društva in druge take ustanove).

Èe pa upoštevamo, da družì slovanske narode samo pripadnost isti jezikovni skupini, ki je bolj posledica geografije kot èesa drugega, da pa so etnièno razliènega izvora in da smo Slovenci narod vzhodnogermanskega, t. j. skandinavskega porekla ter da smo si neštete dokaze o tem ohranili v svoji stari ljudski kulturi in jeziku, potem se dajo z resnièno lahkoto razložitì in pojmovati vsi omenjeni izrazi naše najstarejše zgodovine, kar postavlja to v èisto drugaèno luè. In to imam namen tu storiti, v zgošèeni obliki, kolikor se najveè da.

IMENA NA -MIR

MNOGI menijo še danes, da so imena, ki se konèujejo na zlog -mir, znaèilno „slovanska“. Na osnovi takih osebnih imen je nastala v zgodovino-pisju, narodopisju in literaturi cela teorija o miroljubnosti slovanskih narodov, posebno v preteklosti, saj se je zdelo samo po sebi razumljivo, da so pomenila imena vladarjev Vladimír, Zvonimír, Trpimír, Hotimír itd. željo po miru. Kaže, da je bil zaèetnik te teorije romantik Herder in da si jo je izmislil z dobrim namenom. Toda pozneje so jo vneto širili in pri tem seveda tudi paèili razni nemški in avstrijski zgodovinarji, še bolj pa mnogi „poljudni zgodovinarji“ in politični propagandisti, seveda ne iz zadovoljstva nad dozdevno miroljubnostjo slovanskih narodov (ki jo vsa njihova zgodovina zanika – dovolj se je ozirati na rusko in poljsko), ampak z namenom,

da bi opozarjali na njihovo „manjvrednost“. Bojevitost jim je namreč pomenila v dobi razvnetih narodnostnih bojev v Avstriji in vojn, ki jih je vodila Prusija s svojimi sosedi, za veliko večjo moralno odliko kot miroljubnost, ki so jo istili s pasivnostjo, če ne celo s strahopetnostjo in nedržavotvornostjo. Zato so kot bojevite in državotvorne narode v zgodovini prikazovali Nemce in druga germanska ljudstva. Za posebno bojevit in zato najbolj plemenit germanski narod pa so jim veljali Goti.

Od nemško avstrijskih in drugih tujih zgodovinarjev ter literatov so to teorijo prevzeli tudi številni panslavistično usmerjeni zgodovinarji, etnografi, filozofi, in pisatelji slovanskih narodov, delno zato, ker so jim verjeli, delno pa zato, ker so pod vplivom idej kakega Dostojevskega ali Tolstoja resnično videli v miroljubnosti posebno poslanstvo „Slovanov“ in ker jim je prijalo, da so ti v moralnem pogledu boljši od Germanov; še najbolj pa zato, ker so videli v takem nagnjenju k miroljubnosti skupno „slovansko“ potezo, ki je potrjevala tezo o skupnem izvoru in enotnem značaju „Slovanov“, neglede na vse velike rasne, zgodovinske, verske, kulturne, etnografske in politične razlike, saj drugih dokazov za to niso imeli.

Zaradi neznanja jezikov niti resnejši zgodovinarji – bodisi nemški in avstrijski bodisi drugi – ki so zagovarjali teorijo o miroljubnosti Slovanov, niso preverili svojih trditev in tudi ne zgodovinskih virov. Če bi bili to storili, bi bili odkrili, da izvira velika večina imen na -mir prav od Gotov.

F. Holthausen našteva v svojem „Gotskem etimološkem besednjaku“ trideset gotskih imen na -mir in sicer: Agromir, Antemir, Armir, Baldomir, Cartemir (Kartemir), Cendimir, Framir, Frankimir, Fredumir, Galamir, Gandimir, Gelmir, Gormir, Gosmir, Leomir, Racemir, Ranimir, Recimir, Resmir, Ricimir, Rugimir, Salamir, Sandimir, Suimir, Trasimir, Wadamir, Wimir, Vistremir, Witimir. V „Gotski gramatiki“ Wilhelma Brauneja najdemo v dodanem besednjaku gotska imena Ariamir(us), Gelimêr, Sigismêr, Theodemir, Ubadamir(us) in Walamir. In po Atilovi smrti (1.454) je nastalo v Panoniji gotsko kraljestvo, ki so mu vladali bratje Valamir, Thiudemir in Vidimir.

Ta gotska imena na -mir so stoletja starejša kot najstarejša imena z isto končnico pri slovanskih narodih. Poleg tega je treba upoštevati, da so bila mnoga vladarska imena pri teh narodih šele v moderni dobi „poslovanjena“ s spremembo njihove končnice v -mir. To se je zgodilo ravno pri našem karantanskem knezu „Hotimiru“. Šele v 19. stoletju so slovenski zgodovinarji ali bolje jezikoslovci (začel je Kopitar) spremenili končnico njegovega imena in ga napravili za pacifista (Hoti-mir). V resnici ga imenuje prvotni in najbolj zanesljivi vir – *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* – dosledno, na štirih mestih Cheitmar (Heitmar) in nikoli drugače, medtem ko ga drugi vir – *Vita Virgīlii*, – ki pa je črpal iz prvega, nekoliko popačeno imenuje Chethmarus, Chetmar ali Ketmar.

Pri etimološki razčlembi pa se razodene, da je pomen imena Heitmar čisto drugačen kakor pomen besede Hotimir. Zlog Heit- je

nedvomno staronordijska ali pravilneje pranordijska beseda heidr, ki pa je imela tri pomene: heidr - čast; heidr - neobdelana zemlja, pušča; heidr - jasno, svetlo, brezoblačno. V poštev prideta seveda samo prvi in tretji, ki sta bila najbrže prvotno v pomenski zvezi (časten je enako neomadeževan, svetel). Besedo heidr oziroma heid najdemo v starih nordijskih imenih, npr. v norveških, v istem pomenu.

Drugi del Heitmarovega imena, zlog -mar, pa izhaja iz starogermanske besede mar ali maer, ki je pomenila „slaven“, „sloveč“, „slovit“. Pri raznih germanskih ljudstvih je imela rahlo različno obliko: pri Norvežanih in drugih Skandinavcih mar ali moerr, starosaško in starovisokonemško mari, gotsko mereis, staroangleško maere. Staroangleško maeran je pomenilo „proslaviti“, „napraviti znano“, „oznaniti“, gotsko merjan „oznanjati“, staroislandsko maera „hvaliti“, „slaviti“.

Ime Heitmar je torej pomenilo dobessedno Častno-slaven, lahko pa tudi - a manj verjetno - Jasno-slaven. Isti pomen slaven, sloveč, pa imajo tudi zadnji zlogi (-mir) vseh prej naštetih gotskih, pa tudi vseh drugih germanskih in „slovanskih“ vladarskih imen na -mir, npr. hrvatskih.

Čas bi že bil, da bi zgodovinopisje in slovstvo vrnila ne le Heitmaru, ampak tudi drugim slovenskim knezom njihova prava imena, katera sta jim primitivna etimologija in manija slovanjenja za vsako ceno tako ogabno popačila.

HVALOSPEV RADOSTI

FRIEDRICH SCHILLER - TINE DEBELJAK

Rádost, iskra božje Biti,
hči elizijskih poljan,
Nebeščanka, ognja opiti
vstopamo v Tvoj sveti hram!
V Tvojih čarih spet združilo
vse se bo, kar loči svet,
kjer zaveje Tvoje krilo –
vsi ljudje so bratje spet!

Objemite se, milijoni!
Vsemu svetu ta poljub!
Bratje, neki Oče ljub
je nekje za zvezd zasloni.

Kdor prijatelja na srečo
za prijatelja ima,
kdor ima ženó ljubečo,
z nami poj iz dna srca.
Vrskaj, če vsaj dušo eno
našel si za svojo last;
če ti to ni dodeljeno –
loči se in pusti nas!

Kar oživlja svet prostrani,
vse ti bodi stvar srca!
Ta te vodi do neba,
kjer stoluje Nepoznani.

Vsem stvarem Narava nudi
prsi, rádost da pijó,
dobri in hudobni tudi
v njeno rožno sled gredó.
Dala nam poljub je, vino,
zvestega prijatelja,
slo pognala črvm v glino,
kerub vstopil pred Boga.

Milijoni, kako z vami?
Slutiš-li, svet, Stvarnika?
Išči Ga onstran svetá.
mora biti nad zvezdámí!

Rádost dé se sili oni,
ki v Naravi giblje snov,
rádost, rádost – vzmet, ki goni
vsa kolesja ur svetov:
vabi iz brstjá cvetove,
sonca na obok neba,
čez vsemír vali svetove,
ki zvezdár jih ne pozna,

Kakor sonca v siju svojem
rádostno čez svod leté,
pot naj vaša, bratje, gre
k zmagi vedra kot herojeni!

Rádost iz zreal Resnice
se iskalcu zasmehljá,
v čednosti grič čez strmíce
pot trpinovo ravna,
z gore Vere v sončnih svitih
nje zastava se blešči,
skozi reže krst razbitih
jo uzreš med angeli!

Potrpite, milijoni –
za svet boljši se trpi!
Vélik Bog te nagradí
gori za zvezdá zasloní.

Bôgom vračati ni môči,
biti enak jim – je lepó:
v bedi, stiski vsem pomôči,
naj se z radostnim smejó!
Pozabíte maščevanja
smrtnemu sovražniku –
dosti solz je prelivánja,
dosti grizenja kesú!

Vrzi v ogenj dolžno pismo!
Spravi se, ves zemlje krog!
Bratje, onstran zvezd bo Bog
sodil, kot sodili mi smo.

Rádost vre, kipi iz bokalov,
zlata kri trt lije iz kup
nežnost v srca kanibalov,
srčnosti pogum v obup.
Bratje, sleherni naj vstane,
toči se peneči puh,
pena do nebes naj plane:
Tebi čašo, Dobri Duh!

Ki časté Te zvezd milijoni,
zbori angelski slavé,
čašo to do dna – za Té,
Dobri Duh, za zvezd zasloni!

Za pogum v najtežji bedi,
za pomoč mu, ki ni kriv,
za zvestobo zaprisegi,
za pravico, kdor že bil,
za ponos, ki se ne klanja –
bratje, kri in blagodat:
za zaslužnike – priznanja,
proč lažnivcev pa svojat!

še tesneje krog sklenite!
Prisezite v pričo kup
ne pozábiti obljub.
še Sodniku prisezite!

Proč verige, proč tirani!
Bodi zlobnim plemenit!
V smrti up nam stoj ob strani,
Milost v sodni dan nam ščit!
Tudi mrtve oživite!
Bratje, komu čaša ta?
Grešnikom vsem – odpustíte,
treba nam ni več peklá!

še za zadnjo uro srečno,
sladek sèn v grobéh tesnih!
Bratje – naj Sodnik mrtvih
sodi milo nas na večno!

THOMAS STEARNS ELIOT

KOKTAJL

(THE COCTAIL PARTY)

komedija

Poslovenil ^vFRANCE PAPEŽ

TRETJE DEJANJE

SPREJEMNICA PRI CHAMBERLAYNOVIH V LONDONU.
DVE LETI POZNEJE. POZEN JULIJSKI POPOLDAN.

STREŽNIK PRIPRAVLJA MIZICO S KOZARCI.

SKOZI STRANSKA VRATA PRIDE LAVINIJA.

STREŽNIK

Še kakšno naročilo, gospa?

LAVINIJA

Lahko pripeljete mizico s kozarci.
Pripravite jih.

STREŽNIK

Prav.

ODIDE.

LAVINIJA MOTRI SOBO IN PRESTAVI VAZO Z
ROŽAMI.

STREŽNIK PRIPELJE MIZICO S KOZARCI.

LAVINIJA

Tja, v oni kot. Tako je najprimerneje
za dohod in izhod. Potrebujete še kaj,
česar ni v kuhinji?

STREŽNIK

Ničesar, gospa.
Bi vi še kaj potrebovali?

LAVINIJA

Mislím, da tudi ne – vsaj do pol sedmih.

STREŽNIK GRE.
PRI SPREDNJIH VRATIH VSTOPI EDVARD.

EDVARD

Mislím, da sem prišel o pravem času. Upam, da te ni skrbelo.

LAVINIJA

Ne. Res pa je, da sem te že klicala v urad,
a uradnik mi je dejal, da si že odšel.
Sicer sem pa le zato klicala, da bi ti zagotovila . . .

EDVARD

Da mi nisi ušla, kajne?

LAVINIJA

Ampak Edvard, to je žalitev!
Dobro veš, da sva v zadnjih dveh letih
pripravila precej družabnih večerov in da sem bila pri vseh.
. . . Upam, da ne boš preutrujen.

EDVARD

Ne. Bil je miren dan;
le dva posveta z odvetniki
glede vsakdanjih primerov. Ti bi morala biti utrujena.

LAVINIJA

Še nisem. Vem pa, da bom vesela,
ko bo vse mimo.

EDVARD

Tale obleka mi je všeč;
prav je, da si to oblekla.

LAVINIJA

Dobro, Edvard!
Glej, zdaj je prvič, da si mi napravil poklon
pred zabavo. Da, zdaj je tudi najbolj potreben.

EDVARD

Seveda, zaslužiš ga. – Preveč ljudi sva povabila.

LAVINIJA

Zares, mnogo več se jih je vabilu odzvalo,
kot sva se nadejala. Pa kaj hočeš!
Velika večina povabljenih navadno ne pride,
a bili bi kljub temu užaljeni,
če bi zvedeli za sestanek, pa bi jih ne povabila.

EDVARD

Morda bi bilo dobro, da bi pripravila dva sestanka
namesto enega.

LAVINIJA

Ne, ne bi bilo primerno.
Kdor bi bil povabljen k enemu,
bi sumil, da je drugi važnejši.

EDVARD

Res je. Zelo si stvarna.

LAVINIJA

Veš, zdi se mi, da ni treba skrbeti:
niti tisti, ki so vabilo sprejeli, ne bodo vsi prišli.
Se spominjaš, da sva jih hotela povabiti že dva;set,
ker sva računala, da bodo šli mnogi h Gunningsovim?

EDVARD

Da, tako sva mislila takrat,
a jaz sem že pozabil, kakšni so bili sestanki pri
Gunningsovih.

Svojim gostom nudijo prav toliko, da jih užejajo.
Upajva, da bodo zgodnji
potem odšli h Gunningsovim
in pripravili prostor tistim, ki bodo prišli od tam.

LAVINIJA

Če jih bo preveč, bodo ob koktajl
in strežnik se v gneči ne bo mogel ganiti.

Zato bodo počasi odšli. Tako ali drugače,
zdaj ne moreva ničesar storiti.
Vsi se hočejo pokazati na takem sestanku,
kamor pride toliko ljudi samo zato, da bi jih drugi videli,
da so povabljeni.
In prav to pripravi uspeh sestanku. Visi tistale podoba ravno?

EDVARD

Da.

LAVINIJA

Ne. Prosim, naravnaj jol

EDVARD

Je zdaj prav?

LAVINIJA

Preveč je na levo.

EDVARD

Kako je zdaj?

LAVINIJA

Ne, hočem reči, preveč je na desno.
Tako, zdaj je dobro... Kako sem utrujena...

EDVARD

Kadar bodo vsi odšli, si bova sama
privoščila šampanjec. Lezi zdaj, Lavinija.
Nihče ne bo prišel še najmanj pol ure.
Tako, sprosti se.

LAVINIJA

Sedi k meni;
laže bom počivala.

EDVARD

To je najlepši trenutek
tega sestanka.

LAVINIJA

O ne, Edvard.
Najlepši trenutek je takrat, ko je že vse mimo.
In potem se spomniš, da je blizu letni čas,
ko ne bo več sestankov.

EDVARD

In nič več odborov.

LAVINIJA

Bova lahko kmalu odpotovala?

EDVARD

Konec prihodnjega tedna
bom že prost.

LAVINIJA

In bova sama.
Tako ljuba mi je tista odmaknjena hiša.

EDVARD

Saj zato sva jo najela. Zadovoljen sem,
da se lahko s tem izgovorom ognem ljudem.
A zdaj moraš počivati.

ZVONEC PRI VHODU.

LAVINIJA

So že začeli!
Kdo je vendar tako zgoden? Niti dvigniti se ne morem.

STREŽNIK

Gospa Shuttlethwaite.

LAVINIJA

Julija!

JULIJA VSTOPI.

JULIJA

Tukaj sem, draga!
Zdi se mi, da sem vaju zalotila pri dremanju.
Vem, da je zgoda, a dejstvo je, draga moja,
da bi morala iti na sestanek h Gunningsovim,
in vesta, kaj jedi in pijače tam postrežejo.
Še čaja nisem popila, čeprav me gnjavi lakota
in skoraj umiram od žeje. Kaj naj mi nudiijo Parkinsonovi?
O, že vem: ta sestanek so pripravili Parkinsonovi;
pri vratih sem prepoznala njihovega človeka –
svojega starega prijatelja, res. Pa saj sem čisto pozabila!
Presenetila vaju bom: Aleksa sem pripeljala s seboj!
Sele danes zjutraj se je vrnil od nekje –

iz ene fistih svojih skrivnostnih ekspedicij.
Zdaj ga bomo pripravili, da nam bo povedal svoje avanture.
Kje vendar je ostal?

ALEKS VSTOPI.

EDVARD

Aleks!
S katerega konca sveta se vračaš?

ALEKS

S katerega konca? Z Vzhoda. Iz Kinkanje –
z otcka, o katerem še niste čuli.
Danes zjutraj sem prišel. Slišal sem za vaš sestanek
in ker sem mislil, da bosta mogoče odšla na deželo,
sem dejal, da nikakor ne smem zamuditi priložnosti
in obiskati Edvarda in Lavinijo.

LAVINIJA

Kako ti je, Aleks?

ALEKS

Hotel sem vama telefonirati
po kosilu, a tajnica ni mogla dobiti zveze.
Nič zato, sem dejal – sebi namreč, ne njej –
nič zato: nepričakovanega gosta
sprejmeta vedno najbolj prisrčno.
V tem ju dobro poznam.

JULIJA

Ampak, povej nam Aleks,
kaj si počel v onem čudnem kraju –
kako se že imenuje?

ALEKS

Kinkanja.

JULIJA

Kaj si počel v Kinkanji?
Si bil na obisku pri kakem sultanu,
si tigre streljal?

ALEKS

V Kinkanji ni tigrov, Julija.
Tudi sultanov ni. Pri guvernerju sem se mudil.

Trije smo potovali po deželi
in opazovali položaj tam.

JULIJA

Zaradi burskih orehov in opic?

ALEKS

Bliže si pogodila, kot si misliš.
Ne. Nismo prišli zaradi orehov, ampak zaradi opic –
čeprav si še vedno nisem na jasnem,
ali so opice jedro vprašanja, ali pa le predznak.
Opice so bile vsaj pretveza
za splošne nemire med domačini.

EDVARD

Kako pa naj opice povzročijo nemire?

ALEKS

Najprej: opice so zelo škodljive...

JULIJA

Ni treba praviti, da so škodljive.
Nikdar ne bom pozabila tiste, ki jo je imela Marija
Mallingtonova.
Grozna živalca – ukradla mi je vozovnico za v Mentone
in potovati sem morala z nekim polžjim vlakom
v tretjem razredu. Kako se je Marija ujezila,
ko sem ji rekla, da mora žival ubiti.

LAVINIJA

Kaj ni mogoče pokončati vseh opic,
ki so v nadlego?

ALEKS

Na žalost so domačini povečini pogani.
Opice posebno časte
in jih ne pobijajo. Zraven pa dolže vlado,
ker jim opice delajo škodo.

EDVARD

To je nesmiselno.

ALEKS

Nesmiselno je,
a značilno. Pa to še ni najhuje.

Nekateri rodovi so se pokristjanili
in, kot je naravno, gledajo na stvar drugače.
Lovijo opice in jih jedo.
Mladiči so izredno okusni;
sam sem jih že pekel. . .

EDVARD

In kdo jih je pojedel?

ALEKS

Za domačine sem pripravil nekaj novih kuhinjskih receptov.
A glejte, tako v pripravljanju opic
kakor tudi v varstvu svoje letine pred njimi
imajo pokristjanjeni domačini izreden uspeh.
To povzroča trenja z ostalimi domačini.
V tem je vse vprašanje. Upam, da vas ne dolgočasim.

EDVARD

Nikakor ne. Radi bi poznali še rešitev.

ALEKS

Ne vem, če je sploh možna kakšna rešitev.
Vendar nas tudi to še ne pripelje do jedra stvari.
Pojavili so se tuji hujskači,
ki izzivajo nemire. . .

LAVINIJA

Zakaj jih niste izgnali?

ALEKS

Ker so državljani prijateljske sosednje države,
ki smo jo pravkar priznali. Vidiš, Lavinija,
kako zapletene so niti.

EDVARD

In kako hujskajo tujci?

ALEKS

Prepričujejo pogane,
da je pobijanje opic vzrok za preklestvo,
ki mu bodo ušli le, če bodo pokončali kristjane.
Nekatere spreobrnjenke, ki nazadnje ne že'e, da jih ubijejo,
so celo nagovarjali,

naj se vrnejo v poganstvo. Tako lahko namesto opic jedo kristjane.

JULIJA

... ki so prej jedli opice.

ALEKS

Bojim se, da domačini ne poznajo logike.

JULIJA

Kam si nas popeljal s svojim pripovedovanjem!
Predstavljala sem si, da jem opico,
ne morem si pa misliti, da bi jedla kristjane –
tudi če bi bila med pogani!

ALEKS

In to še najmanj, ko boš slišala vso zgodbo.

EDVARD

So bili tudi kaki angleški koloni pobiti?

ALEKS

Da, a navadno jih ne požro.
Pravilo pri teh ljudeh je, da Evropejec,
s katerim so imeli kaj opraviti, ni več užiten.

EDVARD

In kaj je dosegla vaša komisija?

ALEKS

Pripravili smo začasno poročilo.

EDVARD

Bo objavljeno?

ALEKS

Za zdaj ni mogoče;
zaplet ima prevelik mednarodni značaj.
Morebiti izide kako uradno poročilo.

EDVARD

A kdaj?

ALEKS

V enem, v dveh letih.

EDVARD

In medtem?

ALEKS

Medtem se opice množijo.

LAVINIJA

In kristjani?

ALEKS

A, kristjani! Da, zdaj, mislim, bi vam moral praviti
o nekom, ki ga poznate – bolje, ki ste jo poznali. . .

JULIJA

Edvard!

Kar streslo me je.

Daj mi požirek gina, prosim.

Ne koktajl. Zebe me – sredi julija.

STREŽNIK

Gospod Quilpel

EDVARD

Kdo?

PETER VSTOPI.

Kaj, Peter jel

LAVINIJA

Peter!

PETER

Pozdravljeni vsi!

LAVINIJA

Kdaj si prišel?

PETER

Snoči z letalom iz New Yorka –
pred tremi dnevi sem zapustil Los Angeles,
Danes sem pri kosilu srečal Sheilo,
ki mi je povedala, da imate nocoj družbo –
ona bo prišla kasneje, po sestanku pri Gunningsovih.

Mislil sem si: tokrat moram res udariti mednje;
edina priložnost, da vidim Edvarda in Lavinijo.
Samo za teden dni sem prišel,
še nocoj se odpeljem na deželo.
Vem, da ne bosta huda, če pridem bolj zgodaj.
Zdi se mi, da je minila večnost, kar vaju nisem vide!
Kako se imaš, Aleks? Pa ti, draga Julija ?

LAVINIJA

Torej si pravkar priletel iz New Yorka.

PETER

Da, iz New Yorka.
Pri odhodu so me spremili Bologolomsky.
Se spominjate princese Bologolomske
iz prejšnjih dni? Večer prej smo večerjali
pri „Zafranasti opici“. Tam se zdaj zbirajo.

ALEKS

Čudno. Moje opice so tudi žafranaste.

PETER

Tvoje opice? Zmeraj sem pravil,
da Aleks vse pozna; nisem pa vedel,
da pozna tudi opice.

JULIJA

Daj, pripoveduj.
Kaj je novega po svetu, Peter?
Tu v Londonu živimo tako odmaknjeni.

PETER

Vedno si se rada norčevala, Julija.
Vsi veste, da sem zaposlen pri Pan-Am-Eaglu.

EDVARD

Nisem vedel. Kaj je Pan-Am-Eagle?

PETER

Zelo zase ste morali živeti.
Kaj nikoli ne greste v kino?

LAVINIJA

Včasih.

PETER

Aleks ve,
Si gledal moj zadnji film, Aleks?

ALEKS

Slišal sem o njem. Gledaj ga nisem.
V Kinkanji ni kina.

PETER

V Kinkanji? Kje je to? Tam ni kina, praviš?
Pan-Am-Eagle bo moral stvar urediti.
Morda bi bil ravno tam pravi kraj za kino.
Aleks zelo dobro pozna Pan-Am-Eagle;
on me je predstavil znanemu Beli.

JULIJA

In kdo je ta znani Bela?

PETER

Ampak, Bela Szogody –
moj šef! Sem mislil, da ga poznate.

JULIJA

Pomeni on tvoje zveze v Kaliforniji, Aleks?

ALEKS

Da, nekajkrat sva si izmenoma storila usluge.

PETER

Prav, Bela me je poslal sem
za teden dni. Zdaj imam polne roke dela.
Nocoj bom šel k Boltwellu.

JULIJA

In boš ostal pri grofu?

PETER

Da, a ljubeznivost mu povrnem.
Pripravljamo namreč film o Angliji
in bi radi porabili Boltwellov grad.

JULIJA

Kolikor vem, Boltwellov grad
razpada.

PETER

Točno. Prav zato nas tudi zanima,
Najbolj razpadajoča plemiška stavba v Angliji.
Vsaj ena, kjer še stanujejo.
Pripeljali smo skupino izvedencev,
ki bodo razmišljali, kako posneti razpadanje.
Potem pa bomo postavili enak Boltwell v Kaliforniji.

JULIJA

Kakšen je vendar tvoj posel, Peter?
Si mar izvedenec za razpadajoče gradove?

PETER

Ah, ne. Napisal sem le scenarij za film
in Bela je zelo zadovoljen.
Menil je, naj bi si jaz osebno ogledal Boltwell,
in ker sem Anglež,
bom vedel tudi, kako pogajati se z grofom.
Tudi režiser je prišel z nami;
nekaj značilnih angleških obrazov bi rad –
se razume, da za manjše vloge –
jaz naj mu pomagam take značilne obraze odbrati.

JULIJA

Sijajno misel imam, Peter!
Zmeraj sem si želela v Kalifornijo;
bi ne mogel nagovoriti vašega režiserja,
da nas vzame s seboj? Saj smo vsi tako značilni.

PETER

Mislím, da ne. Bojim se...

STREŽNIK

Sir Henrik Harcourt-Reilly!

JULIJA

Ah, pozabila sem! Še eno presenečenje za vse.

(VSTOPI REILLY)

Naj vam predstavim gospoda: sir Henry Harcourt-Reilly.

EDVARD

Zelo nas veseli, a ga že poznamo.

JULIJA

No, če ga že poznate, se ga ne boste bali.

Veste, jaz sem se ga v začetku bala:
tako hudo gleda...

REILLY

Draga Julija,
slabo me predstavljaš,
če je predstavljanje sploh potrebno.

JULIJA

Prekinjaš me, dragi Henrik.

LAVINIJA

Če lahko Julijo prekinjate, sir Henrik,
ste gost, ki smo ga pričakovali.

REILLY

Ne domišljam si, da bi mogel Julijo prekinjati...

JULIJA

Zdaj me pa oba prekinjata!

REILLY

Kdo prekinja koga?

JULIJA

Dobro, ne prekinjajte mojih prekinjanj:
to je res še slabše kot prekinjanje.
Ah, v glavi se mi vrti. Požirek koktajla, prosim.

EDVARD

Bi tudi vi koktajl?

(REILLYJU)

REILLY

Kozarec vode, prosim.

EDVARD

Naj primešam kaj?

REILLY

Nič. Hvala!

LAVINIJA

Naj vam predstavim gospoda Petra Quilpeja,
Sir Henrik Harcourt-Reilly. Peter je star možev
in moj prijatelj. Ah, pozabila sem —

(OBRNE SE K ALEKSU.)

dòmnevala sem, da se že poznata.
ne vem, zakaj. Gospod MacColgie Gibbs.

ALEKS

Da, res se že poznavata.

REILLY

Iz raznih odborov.

JULIJA

Bili smo sredi zanimivega pogovora.
Peter je pravkar prišel iz Kalifornije,
kjer je zelo važna osebnost v filmski industriji.
Zdaj pripravlja film o življenju v Angliji
in nam bo vsem preskrbel vloge. Misli si!

PETER

Ampak, Julija: pravkar sem hotel pojasniti:
bojim se, da v tem filmu ne bo vloge
za nikogar od vas – jaz tega ne morem.
Navadno tudi ne delamo tako.

JULIJA

Peter, če boste odpeljali Boltwellov grad v Kalifornijo,
zakaj bi ne mogli vzeti še mene?

PETER

Gradu ne bomo prepeljali –
novega bomo postavili.

JULIJA

Dobro, torej:
zakaj bi ne obnovili še mene? Veliko ceneje bo.
A, dragi, že vidim, da me odločno ne marate.
Zbogom upanje, da bi videla Kalifornijo!

PETER

Sama veš, da bi ne šla, če bi te povabili.
A jaz sem hotel vprašati o tem nekoga drugega –
njo, ki si je zares želela k filmu: Celijo Coplestone.
Zmeraj sem mislil, kako lahko bi uspela,
če bi le imela priložnost.
Vedno si je to želela in zdaj bi ji lahko pomagal.
Beli sem že pravil o njej,

zdaj bi jo rad predstavil našemu režiserju.
Imam že misel za nov film.
Povejte mi, kje je Celiija? V telefonskem imeniku
njenega imena nisem mogel najti.

JULIJA

Ne boš je našel ne v telefonskem, ne v kakšnem drugem
imeniku.
Zdaj jim lahko poveš, Aleks.

LAVINIJA

Kako misliš, Julija?

ALEKS

Hotel sem vam pripovedovati o njej,
ko si prišel ti, Peter. Bojim se, da Celije ne boste dobili.

PETER

Ah... Se je poročila?

ALEKS

Ni se poročila – umrla je.

LAVINIJA

Celiija?

ALEKS

Da, umrla je.

PETER

Umrla. Tako je uničen ves moj načrt.

EDVARD

Celiija je umrla.

JULIJA

Bolje je, da jim poveš,
kaj si zvedel v Kinkanji.

LAVINIJA

V Kinkanji? Kaj ima Celiija s Kinkanjo?
Slišali smo, da je šla med nekakšne zaščitne sestre.

ALEKS

Da, zelo strog red.
Ker je bila izšolana zaščitna sestra...

LAVINIJA

Da, priglasila se je za prostovoljno pomoč.

ALEKS

Poslali so jo v Kinkanjo,
kjer so kužne bolezni prav pogoste,
pa še tiste, ki jih tja zaneso Evropejci.
Tamkajšnje razmere so kot nalašč za okuženje.

EDVARD

No?

ALEKS

Zdi se, da so bile tri –
tri sestre na oni postaji v pokristjanjeni vasi.
Polovico domačinov je pobrala kuga.
Dolge tedne so bile založene z delom.

EDVARD

In potem?

ALEKS

Potem je buknila vstaja
med domačini, o tem sem že pravil.
Sestre so za vstajo vedele, umirajočih pa tudi niso hotele
pustiti.

Dve sta slednjič ušli:
eno je pobrala džungla, druga
ne bo več zmožna normalnega življenja.
Celiijo Coplestone so ujeli.
Ko so prišli naši, so vpraševali pri vaščanih –
pri tistih seveda, ki so grozo preživel. Nato so našli njeno
telo,
bolje: sledi telesa.

EDVARD

A pred tem...

ALEKS

Težko je reči.
Vendar bi se zdelo, kolikor poznam navade tam,
da so jo križali blizu kakega mravljišča.

LAVINIJA

Ampak Celijal... Izmed vseh...

EDVARD

Vse to zaradi nekaj kužnih domačinov,
ki bi kljub temu pomrli.

ALEKS

Da, bolniki so pomrli.
ker pa so bili okuženi, jih niso pojedli!

LAVINIJA

O, Edvard, kako tesno mi je... Kako slabotne so besede!
A ti veš, kaj hočem reči.

EDVARD

In ti veš, kaj mislim jaz.

PETER

Prav nič ne razumem. Dve leti sem bil zdoma
in nič ne vem, kaj se je godilo
s Celijo v tem času.
Dve leti! V mislih na Celijo...!

EDVARD

Zal mi je zanjo.

PETER

Ti veš več kot jaz,
a zame je bil ta čas vse drugo kot izguba.
Dve leti! Pa vse zgrešeno!
Julija, zakaj mi ti nisi nič povedala?

JULIJA

Ti dve leti si dal njej, kot si najboljši mogel.

PETER

Kdaj je... nastopila to pot?

JULIJA

Pred dvema letoma.

PETER

Pred dvema letoma! Do tedaj, ko sem mislil, da sem uspel,
in ko sem dobil nekoliko več zaupanja vase,
sem jo vedno skušal pozabljati.
Nato pa sem začel spet bolj in bolj misliti nanjo.

Najprej nisem hotel nič vedeti o Celiji,
zato nisem nikoli vprašal po njej. Potem pa sem želel kaj
več zvedeti o njej,
pa si nisem upal vprašati. Ves pogum sem zbral,
da sem prejle vprašal zanjo, a kaj takega nikdar
nisem mislil. Zdi se mi, da je nisem poznal,
da je nisem razumel. Ničesar ne razumem.

REILLY

A vi poznate svoj poklic, gospod Quilpe,
in to je več, kot more zahtevati večina od nas.

PETER

Kakšen poklic! Skušal sem zaupati vanj,
da bi lahko zaupal vase.
Mislil sem, da imam revolucionarne ideje o filmu,
da jih nihče ne bo mogel zavračati –
pa sem tu, pri filmih druge vrste.
Mislil sem, da bom dosegel kaj boljšega;
to se mi je zdelo možno, dokler je živela Celija.
Potreben mi je bil uspeh in verjel sem vanj zaradi Celije;
hotel sem napraviti nekaj za Celijo –
a to je imelo pomen, dokler je živela.
Zdaj je vse izgubljeno. Celija je umrla.

LAVINIJA

Ne, Peter, ni vse izgubljeno. Ti šele začenjaš.
Hočem reči, da boš tako prišel na tisto izhodišče,
kjer moraš začeti. Pravkar si dejal,
da nisi poznal Celije. Nihče od nas je ni poznal.
Ves čas si živel samo z neko podobo Celije,
ki si jo ustvaril samo za svoje potrebe.
Peter, ne misli, da te hočem žaliti...

PETER

Vem, da me nočeš žaliti, Lavinija;
vem tudi, da imaš prav.

LAVINIJA

In morda se ti bo zdelo manj neprijazno,
kar sem rekla, če boš mogel razumeti,
da sem govorila pravzaprav o sebi.

EDVARD

Lavinija ima prav. Ti šele začenjaš.
Če odkriješ zdaj kaj o sebi, Peter,

kar ti ne ugaja, se spomni,
da morajo nekateri spoznati o sebi težje stvari
in da se jim prilagode in znova začno takrat,
ko že ni več lahko.

Zate ne bo težko; dober si po naravi.

PETER

Žal mi je, a ne verjamem, da sem dojel
vse, kar ste mi govorili. A hvaležen sem vseeno.
Veste, ves ta čas
mi je šla po glavi misel:
da sem se zanimal samo zase
in da to za Celijo ni dovolj.

JULIJA

Gotovo si se naučil opazovati ljudi, Peter;
vedno si jih videl z enim očesom v filmu.
Tako je, kadar se ne zanimaš le zase,
ampak si oko, ki gleda.
Nekoč boš gledal tako tudi na Celijo. Takrat jo boš razumel
in boš pomirjen in srečen v mislih nanjo.

LAVINIJA

Dovolite, sir Henrik: nekaj bi vam rada povedala.
Medtem, ko je Aleks pripovedoval o Celiji,
sem opazovala vaš izraz. Videla sem,
da vas način Celijine smrti ni vznemiril,
niti dejstvo, da je umrla zato, ker ni hotela zapustiti
nekaj umirajočih domačinov.

REILLY

Kdo bi vedel, gospa Chamberlayne,
kakšna je razlika v njenem cenjenju umirajočih domačinov
in v dušnem stanju tistih, ki so umrli.

LAVINIJA

Priznam. A vseeno me je zadelo,
da ni bilo v vašem obrazu ne začudenja, ne groze
zaradi njene smrti. Ne vem, če ste jo poznali,
mislim, da ste jo. Na vsak način pa ste nekaj vedeli o njej.
In kljub temu je bil na vašem obrazu... izraz zadovoljstva!

REILLY

Gospa Chamberlayne, ali sem tako prozoren,
ali pa vi tako ostro opazujete.

JULIJA

Lavinija opazuje mnogo bolje, kot si misliš, Henrik!
Zdi se mi, da te je prisilila, da se razodeneš.

REILLY

Pravilno ugotavljaš, Julija.
Če ne nasprotujete, evo vam citat iz poezije.

LAVINIJA

Kaj še! Rada bi vas slišala govoriti v verzih...

JULIJA

Pogodila te je, Henrik.

LAVINIJA

... če je s tem pojasnjeno vprašanje.

REILLY

Preden je Babilon padel v prah,
je mag Zoroaster, mrtvi moj otrok,
na vrtu srečal svojo lastno senco.
To prikazen videl je le on.

Dva svetova sta: svet žitja in svet smrti.
Enega od njih zdaj gledaš, drugi
je pod grobom, kjer bivajo
oblike senčne, ki živijo in mislijo,
dokler jih smrt ne združi v neločljivost.

Ko sem prvič srečal tu gospodično Coplestonovo,
sem videl, za njenim stolom stoječo,
podobo Celije Coplestone, katere obraz je izražal strah
prvih minut po njeni nasilni smrti.

Če je to preveč za vaše verovanje, gospa Chamberlayne,
vas prosim, da razmišljate o tem,
da se more nenadna intuicija pri nekaterih ljudeh
izraziti v podobi.

To se zgodi včasih tudi meni. Bilo mi je torej jasno,
da je to dekle obsojeno na smrt.

To je bila njena usoda. Edino vprašanje takrat
je bilo, na kakšno smrt. Tega nisem mogel vedeti.

Sama si je morala izbrati življenje,

ki naj bi jo vodilo v smrt in čeprav ni vedela za konec,
se je morala odločiti, kako bo umrla. Vemo, kakšno smrt
si je izbrala.

Jaz nisem vedel, da bo umrla tako; tudi ona ni vedela.
Mogel sem jo le usmeriti
in ji nakazati pot za pripravo.
Pot, ki jo je sprejela, je vodila v takšno smrt.
In če ta smrt ni srečna, katera je sploh?

EDVARD

Menite, da ni trpela toliko kot drugi ljudje,
ker si je izbrala takšno smrt?

REILLY

Nikakor ne menim tega; rajši nasprotno.
Rekel bi, da je trpela in prestala vse,
kar moramo prestati v strahu in v tesnobi,
v bolečinah in v odporu telesa, ki se spreminja v tvar.
Rekel bi, da je trpela več kot mi, ker se je tega bolj zavedala.
Plačala je najvišjo ceno
v trpljenju. To je bil delež njene usode.

LAVINIJA

Morda je bilo umiranje že prej v njej;
hočem reči, da ne vem nič o njenih zadnjih dveh letih.

REILLY

Pokazali ste nekaj pravega vpogleda, gospa Chamberlayne.
Slična doživetja je mogoče prikazati
samo v mitologiji in v podobah. Govorimo
o teminah, o labirintih in o minotavrskih grozotah.
Vendar se oni svet ne more uresničiti na tem.
Ali mislite, da so svetniki v puščavah,
obloženi z večnimi duhovnimi težkočami,
čutili manj lakote, neurja in nevarnosti,
manj telesnih bolečin in strahu pred Levi,
manj nočnega mraza in dnevne vročine kot mi?

EDVARD

A tudi če bi bilo to dobro – če bi bilo dobro za Celijo, –
mora biti nekaj drugega, kar je strašno slabo
in vsi smo nekako zapleteni v to slabo.
Govoriti bi mogel seveda le zase, kajti jaz vem, da sem.

REILLY

Dovolite, da rešim vašo misel ene prepreke:
ločite se od tega, kar imate še
za svojo odgovornost.

EDVARD

Ne morem se rešiti misli,
da je moja odgovornost na nek način večja
kot odgovornost napol blazne tolpe divjakov.

LAVINIJA

Vedela sem, Edvard! Vedela sem, kaj misliš!
Ti ni v pomoč, če se čutim tudi jaz kriva?

REILLY

Če bi nas sodili po vrednosti
vseh besed in dejanj, ki jih izgovorimo in storimo
čez namen in zunaj našega omejenega razumetja
sebe in drugih, bi morali biti vsi obsojeni.
Gospa Chamberlayne, večkrat sem se moral odločiti za
nekaj, kar je bolniku bilo lahko v zdravje ali konec –
in včasih sem se napačno odločil.
Kar se tiče gospodične Coplestonove, si vi očitate krivdo,
ker mislite, da je bila njena smrt odveč;
in ker si to očitate, mislite, da je bilo njeno življenje odveč.
Ne, bilo je zmaga!

A jaz nisem nič bolj odgovoren za njeno zmago
in prav toliko za njeno smrt kot vi.

LAVINIJA

Pa vendar vem, da si bom še očitala,
ker sem bila neprijazno z njo – da, sovražna.
Še jo bom gledala v trenutku – dve leti je tega –
ko nam je rekla zbogom in je šla.

EDVARD

Tvoja odgovornost ni nič proti moji, Lavinija.

LAVINIJA

Nisem prepričana. Če bi tebe razumela,
bi gotovo ne mogla napak razumeti Celije.

REILLY

S temi spomini bosta morala živeti in jih spremeniti
v nekaj novega. Pomen preteklosti bosta spremenila
le s tem, da jo sprejmeta.

JULIJA

Mislím, da je čas, Henrik, da tudi jaz kaj rečem.
Vsi se odločimo – bodi za to, bodi za ono –

in moramo sprejeti posledice. Celija si je izbrala pot, katere nasledek je bila smrt v Kinkanji. Peter si je izbral pot, ki ga vodi v Boltwell; in tja mora.

PETER

Razumem, kaj meniš.
Želim si, da bi ne bil primoran. Vendar – čaka me avto in tudi izvedenci bodo čakali name – skoraj bi bil pozabil. Vidim, da se ne morem izmakniti – sicer pa, kaj naj bi počel?

ALEKS

Tvoj film je.
Vem, da pričakuje Bela mnogo od njega.

PETER

A zdaj moram iti.

EDVARD

Te bomo še videli, Peter,
preden zapustiš Anglijo?

LAVINIJA

Obišči nas še.
Veš, zdi se mi, da nam bo vsem koristilo – tebi, meni in Edvardu... če se bomo menili o Celiji.

PETER

Res hvala! A tokrat ne pridem več – ne bom mogel priti.

EDVARD

Pa ob tvojem prihodnjem obisku v Angliji?

PETER

Obljubim, da bom prišel, ko bom spet tu.
Da, z veseljem vaju bom obiskal.
Zbogom, Julija! Aleks! Sir Henrik!

(ODIDE.)

JULIJA

... in sklep odločitve pri Chamberlaynovih

bo družba pri koktajlu. Pripraviti se morata.
Gostje bodo vsak čas tu.

REILLY

Prav imaš, Julija. In prav je tudi,
da Chamberlaynovi vabijo ljudi.

LAVINIJA

V teh nekaj minutah sem premišljala,
kako naj sprejemem goste. Želim si, da bi bilo že konec.
Mislim... veseli me, da ste prišli... veseli me, da nam
je Aleks povedal...
in da je Peter zvedel...

EDVARD

Zdaj mislim, da razumem...

LAVINIJA

Upam, da bo tudi meni pojasnil!

EDVARD

Malo je,
kar razumem! Sir Henrik je dejal,
se mi zdi, da je vsak trenutek nov začetek;
in Julija je rekla, da je življenje le nadaljevanje.
Obe misli se nekako ujemata.

LAVINIJA

A vseeno... ne želim videti ljudi.

REILLY

To breme vam je naloženo. Kar pa zadeva sestanek,
sem prepričan, da bo uspeh.

JULIJA

Zdi se mi, Henrik,
da lahko greva, preden se začne.
Lepo se bodo imeli brez naju. Tudi ti, Aleks.

LAVINIJA

Ostanite, prosiva vas!

ALEKS

Drugam smo povabljeni.

REILLY

In tokrat ne bom prišel nepričakovano.

JULIJA

Prav. Henrik, Aleks, zdaj pa h Gunningsovim!

(JULIJA, REILLY IN ALEKS ODIDEJO.)

LAVINIJA

Kako se zdim, Edvard?

EDVARD

Zelo dobro.

Skoraj bi rekel, kot še nikoli. Sicer pa si vedno najlepše opravljena.

EDVARD

Pokvaril si poklon, Edvard. Nobena ženska ne verjame, da je zmeraj najlepše opravljena. A ti tega ne umeš. Glej, če me hočeš zveseliti, in praviš, da sem kot še nikoli, mi poveš najslabše.

EDVARD

Zgleda, da se poklonov ne bom navadil!

LAVINIJA

Pohvaliti bi bil moral mojo obleko.

EDVARD

Rekel sem, kako ti pristoji.

LAVINIJA

A od takrat se je toliko zgodilo! In včasih radi slišimo isti poklon dvakrat.

EDVARD

Zdaj pa sestanek!

LAVINIJA

Da, zdaj pride družba.

EDVARD

Kmalu bo konec.

LAVINIJA

Želim si, da bi se že začelo.

EDVARD

Zvoni.

LAVINIJA

Ah, veseli me. Začelo se je.

ZASTOR

DEJAVNOST SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE V ARGENTINI

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA je v Buenos Airesu in v Mendози v XX. in XXI. – jubilejnem letu svoje dejavnosti nudila slovenski skupnosti naslednje gledališke predstave, koncertne nastope, kulturne večere in likovne razstave:

2. junija 1973. I. kulturni večer: **AKADEMSKI KIPAR FRANCE GORŠE IN NJEGOVA UMETNOST**. Arh. Jure Vombergar in France Papež Likovni odsek.
16. junija 1973. II. kulturni večer: **REKREACIJA – USTVARJALNO RAZVEDRILO**. Predavatelj prof. Tine Vivod.
30. junija 1973. III. kulturni večer: **TEOLOGIJA SEKULARIZACIJE**. Predavatelj dr. Mirko Gogala. Teološki odsek.
21. julija 1973. IV. kulturni večer: **PROBLEM REVOLUCIJE V ETIČNEM POGLEDU**. Predavatelj o. Lojze Kukovica DJ. Filozofski odsek.
18. avgusta 1973. V. kulturni večer: **TEOLOGIJA POLITIKE IN TEOLOGIJA REVOLUCIJE**. Predavatelj dr. Mirko Gogala. Teološki odsek.
1. septembra 1973. VI. kulturni večer: **JEDRNA SILA ZA MIRO-LJUBNO PORABO**. Predavatelj ing. Martin Povše.
29. septembra 1973. VII. kulturni večer: **TISOČLETNICA ŠKOFJE LOKE**. Predavatelj dr. Tine Debeljak. Zgodovinski odsek.
20. oktobra 1973. VIII. kulturni večer: **KMEČKI UPORI NA SLOVENSKEM**. Predavatelj dr. Srečko Baraga. Zgodovinski odsek.
11. novembra 1973. I. gostovanje gledališkega odseka v Mendози: Sofokles, **ANTIGONA** in Alojz Rebula, **PILATOVA ŽENA**. Režija in scena Nikolaj Jeločnik. Z njim so igrali: Pavči Eiletz in Nataša Smersu, pa Lojze Rezelj in Janez Zorec. Na odru kolegija ss. salezijank.
24. novembra 1973. IX. kulturni večer: **KOMEMORACIJA OB 30-LETNICI SMRTI PESNIKA FRANCETA BALANTIČA**. Dr. Jože Krivec, France Papež in Janez Jerebič.

18. maja 1974. I. kulturni večer: PROF. DR. ANTON BREZNIK – OB 30-LETNICI SMRTI. Predavatelj dr. Tine Debeljak. Literarni odsek.
15. junija 1974. II. kulturni večer: SREČANJA Z USTVARJALCI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE: TINE DEBELJAK – PREVAJALEC. Vprašanja je zastavljal Nikolaj Jeločnik. Debeljakove prevode so recitirali: Pavči Eiletz, Nataša Smersu, Nikolaj Jeločnik in Lojze Rezelj. Literarni in gledališki odsek.
17. avgusta 1974. V. umetniški večer ob dvajsetletnici Slovenske kulturne akcije (I. del): Z NAŠO PESMIJO PO DOMOVINI. Pevski nastop Slovenskega pevskega zbora v Mendози. Dirigent prof. Božidar Bajuk. Glasbeni odsek.
7. septembra 1974. IV. kulturni večer: SREČANJA Z USTVARJALCI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE: NIKOLAJ JELOČNIK – GLEDALIŠČNIK. Vprašanja je zastavljal France Papež. Gledališki odsek.
5. oktobra 1974. V. kulturni večer: SREČANJA Z USTVARJALCI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE: FRANCE PAPEŽ – PESNIK IN PREVAJALEC. Vprašanja je zastavljal dr. Tine Debeljak. Literarni odsek.
9. novembra 1974. V. umetniški večer ob dvajsetletnici Slovenske kulturne akcije (II. del): HREPENENJE – gledališki akt v dialogu za igralko in igralca. Libreto in režija Nikolaj Jeločnik. Z njim je igrala Nataša Smersu. Gledališki odsek.
17. novembra 1974. II. gostovanje gledališkega odseka v Mendози: HREPENENJE (ponovitev). Nataša Smersu in Nikolaj Jeločnik. Na odru Slovenskega doma v Mendози.
21. decembra 1974. V. umetniški večer ob dvajsetletnici Slovenske kulturne akcije (III. del): LIKOVNA RAZSTAVA SLOVENSKE ZDOMSKE UMETNOSTI. Likovni odsek.

Vsi kulturni večeri in likovna razstava so bili v gornji dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu. Pevski nastop Slovenskega pevskega pevskega zbora iz Mendози v veliki dvorani Slovenske hiše, Balantičeva komemoracija pred spomenikom Junakov v atriju, gledališki akt pa v gornji dvorani.

